

Muzeum Archeologiczne w Krakowie

ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN KRAKÓW

TUŻ OBOK BIŁO SERCE MIASTA

HISTORIA KOŚCIOŁA ŚW. WOJCIECHA

RIGHT BESIDE THE CITY'S HEARTBEAT
THE HISTORY OF ST ADALBERT'S CHURCH

Kraków 2024

**Tuż obok biło serce miasta
Historia kościoła św. Wojciecha**

RIGHT BESIDE THE CITY'S HEARTBEAT
THE HISTORY OF ST ADALBERT'S CHURCH

MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W KRAKOWIE
Archaeological Museum in Kraków

Tuż obok biło serce miasta
Historia kościoła św. Wojciecha

RIGHT BESIDE THE CITY'S HEARTBEAT
THE HISTORY OF ST ADALBERT'S CHURCH

KATALOG / CATALOGUE

KRAKÓW 2024

REDAKTOR / EDITOR

Jacek Górski

SEKRETARZ / SECRETARY

Jakub Puziuk

OKŁADKA I SKŁAD / COVER AND LAYOUT DESIGN

Anna Piwowarczyk

ZDJĘCIA / PHOTOS

Bogumił Pilarski

Joachim Lesiak

Marcin Pojałowski

ZDJĘCIE NA OKŁADCE / COVER PHOTO

Medalik ze św. Szymonem z Lipnicy – patrz s. 26

Holy medal with St Simon of Lipnica – see p. 26

TŁUMACZENIE NA JĘZ. ANGIELSKI / TRANSLATION

Jadwiga Dryja

KOREKTA TŁUMACZENIA NA JĘZ. ANGIELSKI / ADJUSTMENTS

Maryla Dryja

© Copyright by Muzeum Archeologiczne w Krakowie

ISBN 978-83-971770-0-0

ADRES REDAKCJI / EDITOR'S OFFICE ADDRESS

Muzeum Archeologiczne w Krakowie

31-002 Kraków, ul. Senacka 3

e-mail: mak@krakow.pl

www.ma.krakow.pl

DRUK / PRINT

Wydawnictwo-Drukarnia Ekodruk s.c.

ul. Wielicka 250, 30-663 Kraków

NAKŁAD / EDITION

500 egz./vol. 500

Trudno wyobrazić sobie miejsce częściej odwiedzane przez przybywających do Krakowa i samych mieszkańców niż centralny punkt miasta – Rynek Główny. W jego południowo-wschodnim narożniku, gdzie zaczyna się ulica Grodzka, stoi mały kościółek pod wezwaniem św. Wojciecha. Początkowo był drewniany, potem uzyskał kamienną bryłę. Jest nieprzerwanie użytkowany przez wiernych od około 1000 lat i stanowi unikalny przykład trwałości idei.

Kościół był świadkiem wielu ważnych wydarzeń z historii Polski i miasta. Sam też odpowiedział na wiele pytań umiejętnie zadanych przez archeologów podczas wykopalisk prowadzonych jeszcze w latach 60. ubiegłego wieku. Na niektóre odpowiedzi nie chciał, więc w dalszym ciągu okryte są tajemnicą.

Podziemia kościoła, od 1967 r., użytkuje Muzeum Archeologiczne w Krakowie. Warto do nich zajrzeć – są czynne w sezonie wiosenno-jesiennym. Schodząc kilka metrów poniżej dzisiejszej płyty Rynku pokonamy tysiąc lat i znajdziemy się w czasach, gdy kościół budowano. I tam, a nawet głębiej, zaczyna się nasza historia. Znalezione ułamki naczyń wskazują bowiem, że w pierwszych wiekach naszej ery, w czasach dominacji Cesarstwa Rzymskiego, w miejscu dzisiejszej świątyni, zamieszkiwali ludzie. Dopiero kilkaset lat później, na przełomie X i XI w. wzniesiono tu drewniany kościółek. Była to już inna rzeczywistość. Chrześcijaństwo obejmowało coraz większe tereny i zdobywało coraz liczniejszych wyznawców. To dla pierwszych chrześcijan poza murami Wawelu zbudowano ten obiekt, który następnie został zamieniony na budowlę kamienną. W kolejnych wiekach dokonano pewnych przekształceń bryły i tak świątynia dotrwała w dobrym stanie do dziś.

W życzliwie użyczonych nam podziemiach kościoła św. Wojciecha powstała kolejna, czwarta z kolei ekspozycja muzealna pt. *Tuż obok biło serce miasta. Historia kościoła św. Wojciecha*. Tym razem obiekt został umieszczony niejako z boku toczących się wydarzeń. Budowla i archeologiczne odkrycia stały się inspiracją i kanwą dla kilku szerszych opowieści. Prawie 80 oryginalnych zabytków wzbogaca narrację.

Wystawa *Tuż obok biło serce miasta. Historia kościoła św. Wojciecha* powstała dzięki dofinansowaniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzącego z Funduszu Promocji Kultury. Wkład własny zapewnił nasz Organizator - Województwo Małopolskie.

Pomysłodawcą i kuratorem wystawy jest Bogumił Pilarski, który część merytoryczną zrealizował przy współudziale Anny Tyniec. Projekt plastyczny wykonała Anna Piwowarczyk. Obsługę techniczną wystawy zapewnili: Artur Toniarz, Tomasz Hejnrich, Mirosław Micuda oraz Tomasz Susuł. Obiekty do ekspozycji przygotował Dział Konserwacji Zabytków. Za promocję odpowiadają: Aneta Rams-Gawlik i Maciej Siedlecki. Wystawie towarzyszy komiks przygotowany merytorycznie przez Annę Tyniec z rysunkami Sylwii Samulewicz i Kaji Poszalskiej-Kaczmarczyk.

Składam podziękowania wszystkim zaangażowanym w realizację projektu.

It is hard to imagine a place more frequently attended by visitors and residents of Kraków than the city's focal point - the Market Square. A small church dedicated to St Adalbert stands in its south-east corner, where Grodzka Street begins. Initially wooden, eventually stone, the building has been continuously used by worshippers for about 1,000 years, a unique example of the persistence of ideas.

The church has witnessed many important events in the history of Poland and the city. The building also answered many questions skilfully posed by archaeologists during excavations in the 1960s. Some remained unanswered, still shrouded in mystery.

The underground of the church has been hosted by the Archaeological Museum in Kraków since 1967. It is worth visiting the place in the spring and autumn when it is open to the public. Descending a few metres below the present level of the Market Square, we will undertake a journey back in time and find ourselves in the days when the church was built, a thousand years ago. Our history begins even earlier, as the fragments of pottery found indicate that in the first centuries AD, i.e. during the domination of the Roman Empire, people inhabited the area of today's church. It was only several hundred years later, at the turn of the 10th and 11th centuries, that a wooden church was erected. It was already a different reality. Christianity was spreading and attracting more and more followers. The church was built from wood for the first Christians living beyond the walls of Wawel Castle; it was later turned into a stone structure. Some alterations were made in the following centuries and the church has survived in good condition to this day.

In the kindly shared underground of St Adalbert's Church, the fourth museum exhibition has been created entitled *Right Beside the City's Heartbeat: The History of St Adalbert's Church*. This time, church activity has been left somewhat on the sidelines. The building itself and the archaeological discoveries became the inspiration and canvas for several broader narratives enriched by almost eighty original artefacts.

The exhibition *Right Beside the City's Heartbeat: The History of St Adalbert's Church* was made possible thanks to funding from the Minister of Culture and National Heritage, sourced from the Cultural Promotion Fund. Our contribution was provided by the organiser, the Małopolska Region.

The exhibition was conceived by Bogumił Pilarski, who developed its substantive content with the assistance of Anna Tynieć. The artistic design was created by Anna Piwowarczyk. Technical support for the exhibition was provided by Artur Toniarz, Tomasz Hejnrich, Mirosław Micuda and Tomasz Susuł. The exhibits were under the care of the Conservation Department. The promotion campaign was handled by: Aneta Rams-Gawlik and Maciej Siedlecki. Additionally, the exhibition is accompanied by a comic prepared with scholarly input from Anna Tynieć, featuring illustrations by Sylwia Samulewicz and Kaja Poszalska-Kaczmarczyk.

I would like to extend my gratitude to everyone involved in the project.

Kraków, 31 października 2024 r.

Jacek Górski

PRZEDMOWA

FOREWORD

Kronikarz Jan Długosz (1415-1480) jako pierwszy zwrócił uwagę, że kościół św. Wojciecha może być najstarszym spośród wszystkich kościołów Krakowa zbudowanych poza obrębem wawelskiego grodu (Roczniki Długosza 2009, 284).

Obecna świątynia, poprzedzona drewnianą budowlą z przełomu X/XI w. i murowaną konstrukcją z wieżą, z wieku XI, wzniesiona została w początkach XII w. Najstarsze wzmianki o kościele pojawiają się w źródłach pisanych w roku 1250 i 1286, natomiast od 1404 r. można potwierdzić jego status, jako prebendy uniwersyteckiej (*Katalog Zabytków...* 1978, 202).

W okresie 1611-1618, z inicjatywy rektora Akademii Krakowskiej Walentego Fontany (1536-1618), nastąpiła gruntowna przebudowa świątyni, której efektem było podwyższenie murów, nakrycie nawy kopułą oraz podniesienie poziomu posadzki o około 150 cm (Komorowski, Sudacka 2008, 256).

Kolejne remonty i przebudowy przypadły na wiek XVIII; w 1711 r. wzniesiono zakrystię, a w 1729 r. drewnianą kaplicę św. Jana Nepomucena (zamieniona na murowaną pod wezwaniem bł. Wincentego Kadłubka w 1778 r.) (*Przewodnik abo...* 2002, 154).

W roku 1883, podczas renowacji kościoła, doszło do ujawnienia i częściowego odsłonięcia romańskich partii budowli (*Katalog Zabytków...* 1978, 202).

W latach 1961-1963 przy obiekcie przeprowadzono gruntowne badania archeologiczne (odkryto m.in. średniowieczne cmentarzysko, drewniane pozostałości pierwszej świątyni z przełomu X/XI w. i tzw. kościół dolny z wieżą z końca XI w.) oraz prace remontowe i restauratorskie (Radwański 1970, 8-9; 1975, 169).

W 1967 r., w udostępnionych przez portal południowy podziemiach kościoła, utworzono rezerwat archeologiczny i pomieszczenie muzealne. Od lat 60. XX w. opiekę nad podziemiami kościoła sprawuje Muzeum Archeologiczne w Krakowie.

Bogumił Pilarski

The chronicler Jan Długosz (1415-1480) was the first to note that St Adalbert's Church might be the oldest among all churches in Kraków built outside the Wawel Castle precinct (Roczniki Długosza 2009, 284).

The current church, preceded by a wooden structure from the turn of the 10th/11th century and a stone building with a tower from the 11th century, was erected in the early 12th century. The earliest references to the church appear in written sources in 1250 and 1286, while its status as a university prebend can be confirmed from 1404 (*Katalog Zabytków...* 1978, 202).

Between 1611 and 1618, at the initiative of the rector of the Kraków Academy, Walenty Fontana (1536-1618), a thorough reconstruction of the building took place,

resulting in the raising of the walls, the covering of the nave with a dome, and raising of the floor level by approximately 150 cm (Komorowski, Sudacka 2008, 256).

Subsequent renovations and reconstructions occurred in the 18th century; in 1711, a sacristy was built, and in 1729, a wooden chapel dedicated to St John of Nepomuk was constructed (converted into a brick structure dedicated to Blessed Vincent Kadłubek in 1778) (*Przewodnik abo...* 2002, 154).

In 1883, the renovation of the church partially exposed the Romanesque parts of the building (*Katalog Zabytków...* 1978, 202).

Extensive archaeological excavations conducted between 1961 and 1963 revealed Medieval remains including a cemetery, the first wooden church from the turn of the 10th/11th century, and the so-called lower church from the late 11th century. They were accompanied by renovation and restoration works (Radwański 1970, 8-9; 1975, 169).

In 1967, an archaeological reserve and a museum room were established in the underground of the church accessed from the southern portal. Since the 1960s, the place has been under the care of the Archaeological Museum in Kraków.

Bogumił Pilariski

HISTORIA WYSTAWIENICTWA W PODZIEMIACH KOŚCIOŁA ŚW. WOJCIECHA

HISTORY OF EXHIBITIONS IN THE UNDERGROUNDS
OF ST ADALBERT'S CHURCH

Pierwszą wystawę w podziemiach kościoła zatytułowaną *Dzieje Rynku krakowskiego* otwarto 17 października 1967 r. Autorami scenariusza byli ówczesny dyrektor Muzeum Archeologicznego w Krakowie Kazimierz Radwański i Teresa Lenkiewicz. Aranżację plastyczną przygotowali architekt Maria Michajłow-Wałach i artysta plastyk Stanisław Wałach. Ekspozycję zrealizowano w oparciu o wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na Rynku Głównym w latach 1961-1963. Opowiadała o życiu codziennym średniowiecznych mieszkańców Krakowa, systemie wodociągowym i kanalizacyjnym dawnego miasta oraz historii kościoła św. Wojciecha. Innowacyjnie w przestrzeni wystawy wyeksponowano fragment oryginalnego świadka glebowego prezentującego warstwy z okresu średniowiecza i wczesnej nowożytności. Warto podkreślić, że ekspozycja wzbogacona była znaczną ilością zabytków archeologicznych (Firlet *et al.* 2014, 24-26).

30 maja 1997 r. otwarto drugą wystawę, *Święty Wojciech. Biskup, męczennik, patron Polski (956–997)*. Tą ekspozycją Muzeum Archeologiczne w Krakowie włączyło się w program obchodów tysięcznej rocznicy męczeńskiej śmierci biskupa Wojciecha Sławnikowica. Za jej merytoryczne przygotowanie odpowiedzialny był Emil Zaitz. Wystawa składała się z dwóch tematycznych części: archeologicznej, przedstawiającej rezultaty badań nad architekturą średniowiecznego kościoła oraz hagiograficznej, omawiającej życie i działalność św. Wojciecha. Funkcjonowała do 2003 r. W tym okresie stan użytkowy podziemi bardzo się pogorszył. Kolejne lata wykorzystano na prace konserwatorskie i remontowe (Firlet *et al.* 2014, 27-28).

Trzecia ekspozycja, zatytułowana *Dzieje Rynku Głównego w Krakowie i kościoła św. Wojciecha*, została otwarta 21 czerwca 2007 r. Autorem scenariusza był ponownie Emil Zaitz. Otwarcie zbiegło się z obchodami 750. rocznicy Wielkiej Lokacji Krakowa. Na ekspozycji poruszono zagadnienia związane z historią miejskiego Rynku, wodociągów krakowskich oraz kościoła św. Wojciecha. W przestrzeni wystawy dominowały postery łączące tekst i grafikę. Z zabytków ruchomych zaprezentowano cztery średniowieczne naczynia gliniane, fragment kamiennej kolumny romańskiej oraz oryginalne elementy szkieletów z przykościelnego cmentarza. Uzupełnienie wystawy stanowił omawiany wcześniej profil glebowy oraz dwie makiety kościoła. Pierwsza z nich ukazywała hipotetyczną konstrukcję drewnianej świątyni z przełomu X/XI wieku, natomiast druga kamienną budowlę romańską z XII wieku (Firlet *et al.* 2014, 29). W dolnej części rezerwatu, na podstawie rozpoznanych relikwów, zrekonstruowano fragment podłogi oraz zrębów ścian drewnianej świątyni.

Najnowsza, czwarta już ekspozycja w kościele św. Wojciecha, nosząca tytuł *Tuż obok biło serce miasta. Historia kościoła św. Wojciecha* została otwarta w sierpniu 2024 r. Scenariusz przygotował Bogumił Pilarski we współpracy z Anną Tyniec. Wystawa

nawiązuje do bogatej historii miejsca, obejmującej zarówno sam budynek sakralny, jak i pobliski cmentarz. Poprzez liczne zabytki, rekonstrukcje i opisy, podkreśla obecność świątyni w krajobrazie miasta oraz kulturotwórczą i duchową rolę chrześcijaństwa w okresie średniowiecza i wczesnej nowożytności. W przestrzeni nowej wystawy dotychczasowe makiety zostały zastąpione przez „ożywiony obraz”, wyświetlający animację 3D ukazującą przekształcenia architektoniczne kościoła św. Wojciecha na przestrzeni wieków. Wizualizacje, opracowane przez Marcina Pojałowskiego i Marka Bednarczyka, odnoszą się do trzech głównych faz rozwoju architektury kościoła: drewnianej świątyni z przełomu X/XI wieku, budowli romańskiej z XI/XII wieku oraz ostatniej przebudowy w stylu barokowym z XVIII wieku. Każdej z faz towarzyszy krótki opis. W bocznej niszy (od strony zachodniej) wyeksponowano (dodatkowo doświetlając i opatrując komentarzem) fragmenty murów fundamentowych tzw. dolnego kościoła romańskiego z końca XI wieku. Ważnym elementem nowej wystawy pozostał oryginalny profil glebowy, znajdujący się w centralnej części niższego piętra ekspozycji. Poddano go konserwacji, doświetlono i odpowiednio zabezpieczono. Z przestrzeni wystawy usunięto prezentowane wcześniej rekonstrukcje grobów szkieletowych oraz wspomniane makiety kościoła. Rezygnacja z tych elementów doprowadziła do usprawnienia komunikacji wewnętrznej oraz uwydatniła zasłonięte dotąd wątki architektoniczne. Z poprzedniej ekspozycji pozostawiono rekonstrukcję podłogi i zrębów ścian drewnianej świątyni widoczną w dolnej części rezerwatu.

Obecna wystawa porusza osiem kluczowych zagadnień. Pierwsze dwa: *Krótką historią kościoła św. Wojciecha* oraz *Żywość Świętego Wojciecha* zostały opracowane na posterach. Pozostałe sześć: *Zmarłemu na drogę w zaświaty...*, *Kulturotwórcza rola kościoła w średniowieczu*, *Średniowieczna architektura*, *Detale architektoniczne*, *Starszy kościół kamienny* oraz *Chrześcijańskie cmentarze* zaprezentowano za pomocą posterów i towarzyszących im zabytków. W nowo zaprojektowanych gablotach, dostosowanych do ograniczonej przestrzeni wystawienniczej, ukazano 79 oryginalnych eksponatów oraz 2 kopie muzealiów. Dodatkowo, w sekcji dotyczącej kulturotwórczej roli kościoła umieszczono ręcznie wykonaną kopię iluminowanej karty średniowiecznego manuskryptu, którą przygotowała Anna Kryszczak.

Bogumił Pilarski

The first exhibition in the underground of the church, entitled *The History of Krakow's Market Square*, was opened on 17 October 1967. The authors of the script were the then director of the Archaeological Museum in Kraków, Kazimierz Radwański and Teresa Lenkiewicz, while the design was created by architect Maria Michajłowa-Wałach and artist Stanisław Wałach. The exhibition was based on the results of archaeological excavations carried out in the Main Square between 1961 and 1963. It depicted the daily life of Kraków's Medieval residents, the water supply and sewage system of the Old Town and the history of St Adalbert's Church. An innovative aspect of the exhibition was the display of a fragment of the original soil profile showcasing layers from the Medieval and Early Modern periods. It is noteworthy that the exhibition was

accompanied by a significant number of archaeological artefacts (Firlet *et al.* 2014, 24-26).

On 30 May 1997, the second exhibition, *Saint Adalbert: Bishop, Martyr, Patron of Poland (956–997)*, was opened and could be viewed until 2003. This exhibition was part of the program celebrating the Millennium of Bishop Wojciech Sławnikowicz's martyrdom. Emil Zaitz was responsible for its substantive content. The exhibition consisted of two sections: an archaeological one presenting the results of research on the architecture of the Medieval church, and a historical section discussing the life and activities of St Adalbert (Firlet *et al.* 2014, 27-28).

The third exhibition, titled *The History of the Main Market Square in Kraków and St Adalbert's Church*, opened on 21 June 2007, was again authored by Emil Zaitz. Its opening coincided with the 750th anniversary of the Great Charter of Kraków. The exhibition addressed issues related to the history of Market Square, Kraków's water supply systems, and St Adalbert's Church. The exhibition space featured posters combining text and graphics. Among the movable artifacts displayed were four clay vessels, a fragment of a Romanesque stone column, and original elements of skeletons from the medieval churchyard. The exhibition was complemented by the previously presented soil profile and two models of the church. The first model depicted a hypothetical wooden church from the turn of the 10th/11th century, while the second displayed the Romanesque stone building from the 12th century (Firlet *et al.* 2014, 29). In the lower part of the reserve, a fragment of the floor and the framework of the wooden church walls were reconstructed based on identified remains.

The latest, fourth exhibition in St Adalbert's Church, titled *Right Beside the City's Heartbeat: The History of St Adalbert's Church*, was opened in August 2024. The exhibition script was prepared by Bogumił Pilarski in collaboration with Anna Tynieć. It refers to the rich history of this place, encompassing both the sacred building itself and the nearby cemetery. Through numerous artefacts, reconstructions, and descriptions, it emphasises the significance of the church in the city's landscape and the cultural and spiritual influence of Christianity during the Medieval and Early Modern periods. In the new exhibition space, the previous models have been replaced by a 'living image', which displays a 3D animation showing the architectural transformations of St Adalbert's Church over the centuries. The visualisations, developed by Marcin Pojałowski and Marek Bednarczyk, relate to three main phases of the church's architectural transformation: the wooden building from the turn of the 10/11th centuries, the Romanesque structure from the 11/12th centuries, and the later reconstruction in the Baroque style from the 18th century. Each phase is accompanied by a brief description. In the side niche (on the western side), fragments of the foundation walls of the so-called lower Romanesque church from the late 11th century have been displayed and illuminated. An important element of the new exhibition is the original soil profile, located in the central part of the lower exhibition floor. It has been restored, illuminated, and appropriately preserved. The previously presented reconstructions of inhumation graves and the mentioned models of the church were removed from the exhibition space. The absence of these elements improved internal communication and highlighted previously obscured architectural details. The reconstruction of the floor and the walls of the wooden church, visible in the lower part of the reserve, was also

Rekonstrukcja drewnianej świątyni z X/XI w.
Reconstruction of a wooden temple (10th / 11th century)

retained from the previous exhibition.

The current exhibition addresses eight key issues. The first two: *A Brief History of St Adalbert Church* and *St Adalbert* have been presented on posters. The remaining six: *To the Deceased on the Journey to the Afterlife...*, *The Cultural Influence of the Church in the Middle Ages*, *Architecture of the Middle Ages*, *Architectural Details*, *The Older Stone Church*, and *Christian Cemeteries* are displayed using posters alongside accompanying artefacts. Seventy-nine original artefacts and two copies of museum artefacts were displayed in specially designed showcases adapted to the limited exhibition space. The section on the cultural influence of the church also included a handmade copy of an illuminated page of a Medieval manuscript prepared by Anna Kryszczak.

Bogumił Pilarski

Otwarcie wystawy *Tuż obok biło serce miasta. Historia kościoła św. Wojciecha*,
29 sierpnia 2024 r. (fot. M. Pojałowski, J. Lesiak)

Opening of the exhibition *Right Beside the City's Heartbeat*.
The history of St Adalbert's Church on 29 August 2024 (photo: M. Pojałowski, J. Lesiak)

WYSTAWA / EXHIBITION

**Tuż obok biło serce miasta
Historia kościoła św. Wojciecha**

RIGHT BESIDE THE CITY'S HEARTBEAT
THE HISTORY OF ST ADALBERT'S CHURCH

SCENARIUSZ / SCRIPT

Bogumił Pilarski

Anna Tyniec

WSPÓŁPRACA / COOPERATION

Jakub Puziuk

KURATOR WYSTAWY / EXHIBITION CURATOR

Bogumił Pilarski

SCENOGRAFIA I REALIZACJA / DESIGN AND PRODUCTION

Anna Piwowarczyk

Współpraca / Cooperation

Bogumił Pilarski

TŁUMACZENIE NA JĘZ. ANGIELSKI / TRANSLATION

Jadwiga Dryja

Współpraca / Cooperation

Maryla Dryja

FOTOGRAFIE I RYCINY / PHOTOS AND ILLUSTRATION

Bogumił Pilarski, Agnieszka Susuł

Leszek Dziejic, Maria Michajłów-Wałach,

Władysław Morawski, Kazimierz Radwański, Daniel Zawadzki

Muzeum Archeologiczne w Krakowie

Biblioteka Narodowa

Wilfred Koch, *Style w Architekturze*, Warszawa 1996

Universitätsbibliothek Düsseldorf (<https://www.ulb.hhu.de>)

Trinity College Library in Dublin (<https://www.tcd.ie>)

<https://fotopolska.eu/>

<https://anastpaul.com/>

<https://arthive.com/artists/>

WYDRUK GRAFIK / GRAPHIC PRINT

Agencja reklamowa Naklej z Nami, ul. Tomickiego 22/LU6-1, 31-982 Kraków

WYSTAWA SFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW

EXHIBITION PRODUCED WITH FUNDS

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Fundusz Promocji Kultury

Samorząd Województwa Małopolskiego

Muzeum Archeologiczne w Krakowie

KATALOG

CATALOGUE

ZAWARTOŚĆ I UKŁAD KATALOGU:

CATALOGUE NOTES CONTENTS:

Dane dotyczące zabytków prezentowane są w jednolitym układzie umożliwiającym ich identyfikację:

Wizeunek – nazwa zabytku – numer inwentarza muzealnego – lokalizacja – sposób pozyskania – krótki opis zabytku – datowanie – autor opisu.

Kolejność not katalogowych podporządkowana jest narracji wystawy.

Wykaz używanych skrótów:

ul.	ulica
pl.	plac
Av	awers
Rv	rewers
dług.	długość
grub.	grubość
szer.	szerokość
∅	średnica
wys.	wysokość
w.	wiek
PP PKZ	Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków

Noty do katalogu przygotowali:

Bogumił Pilarski (B.P.)
Jakub Puziuk (J.P.)

Opisy do katalogu przygotowali:

Bogumił Pilarski
Anna Tyniec

Zdjęcia:

Bogumił Pilarski [1-59, 61-77]
Agnieszka Susuł [60, 78-81]

The data concerning archeological items are presented in a uniform layout that allows for their identification:

Image – Name of an item – Museum Inventory number – Place of discovery – Acquisition – Short item description – Chronology – Author.

The notes are arranged according to the exhibition narration.

List of abbreviations:

St.	Street
Sq.	Square
Obv.	Obverse
Rev.	Reverse
lgth	length
thknss	thickness
wdth	width
∅	diameter
hgt	height
cent.	century
PP PKZ	State Studios for Conservation of Cultural Property

Catalogue notes have been prepared by:

Bogumił Pilarski (B.P.)
Jakub Puziuk (J.P.)

Catalog descriptions were prepared by:

Bogumił Pilarski
Anna Tyniec

Photos:

Bogumił Pilarski [1-59, 61-77]
Agnieszka Susuł [60, 78-81]

Zmarłemu na drogę w zaświaty...

To the deceased on the journey to the afterlife...

Przedmioty, określane jako dewocjonalia, służyły do podtrzymywania wiernych na duchu oraz ułatwiały spełnianie prywatnych praktyk religijnych. Mogły być noszone na szyi, zawieszane przy pasku (krzyżyki, różańce, ryngrafy, medaliki, książeczki, obrazki) lub stawiane w domowych ołtarzykach bądź kapliczkach (figury świętych). Tego typu artefakty są istotne nie tylko z punktu widzenia religioznawstwa, ale także dla lepszego zrozumienia społeczno-kulturowego kontekstu epoki. Sam wyraz dewocjonalia wywodzić można od łacińskich słów *devocere* oznaczającego „poświęcić, przeznaczyć na ofiarę” lub *devotionalia* tłumaczonego, jako „pobożne ćwiczenia”.

Większość dewocjonalii prezentowanych na wystawie została odkryta w kontekście związanym z obrzędkiem pogrzebowym. Zazwyczaj są to zabytki niewielkich rozmiarów, łatwe do przeoczenia w trakcie prac archeologicznych – głównie medaliki i krzyżyki związane z okresem późnego renesansu oraz baroku (XVI-XVIII w.).

W eksponowanej grupie przedmiotów dewocyjnych szczególną rolę pełniły różańce. Po raz pierwszy pojawiły się w XII-wiecznych klasztorach, gdzie korzystali z nich zakonnicy nieposiadający umiejętności czytania tekstów (różańce umożliwiały udział w modlitwach bez konieczności odczytywania psalmów). Od XIV-XV stulecia zwyczaj odmawiania różańca był coraz częstszy także poza murami domów zakonnych.

W okresie baroku doszło do wykształcenia nieznannej w wiekach średnich celebracji pogrzebowej (łac. *pompa funeraris*). Rozbudowany scenariusz barokowych pogrzebów miał łagodzić ból związany z odejściem bliskich i rekompensować ich stratę. Zmarłych wyposażano w coraz większą liczbę przedmiotów – krzyżyków, medalików bądź różańców. W średniowieczu takie praktyki były zakazane, a groby zawierające przedmioty osobiste stanowiły rzadkość i zazwyczaj znajdowały się z dala od kościołów.

Dewocjonalia w typie medalików i krzyżyków zaliczać można do interesującej wizualnie grupy zabytków, zbliżonych do monet lub medali.

Eksponowany zbiór to zaledwie skromna reprezentacja kolekcji Muzeum Archeologicznego w Krakowie związana z kultem świętych chrześcijańskich oraz przedmiotami dewocyjnymi towarzyszącymi dawnym mieszkańcom Krakowa zarówno za życia, jak i w ich ostatniej drodze w zaświaty...

Bogumił Pilarski

Devotional objects served to uplift the faithful and support private religious practices. They could be worn around the neck, suspended from a belt, placed in home altars or shrines. Artefacts of this type are significant not only from the perspective of religious studies but also for a better understanding of the socio-cultural context of the era. The term "devotional items" derives from the Latin *devocere* ('to dedicate, to offer') or *devotionalia* ('pious exercises').

Most of the exhibited artefacts, primarily holy medals and crosses, originate by funerary contexts from the late Renaissance and Baroque periods (16th-18th centuries). Of particular interest are rosaries, which emerged in the 12th century in monasteries,

where they were used by monks who were not skilled in reading psalms. From the 14th-15th centuries, their use spread beyond monastic walls.

During the Baroque period, elaborate funeral ceremonies were designed to ease the pain of losing loved ones. The deceased were accompanied by numerous devotional items, a practice that contrasted with earlier funerary rituals. In the Middle Ages, such practices were forbidden, and graves containing personal items were rare and typically located far from churches.

Holy medals and crosses are visually interesting objects, similar to coins or medals. The exhibited artefacts are just a modest representation of the collection of the Archaeological Museum in Kraków related to the cult of Christian saints and devotional objects accompanying the former residents of Kraków in their lifetime and on their final journey to the afterlife...

Bogumił Pilarski

1. Różaniec

MAK/S/229/2

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kaplica św. Małgorzaty)

Badania wykopaliskowe PP PKZ, 1987-1988 r.

Elementy toczone i wycinane z kości

dług. – 360 mm

Okres nowożytny

B.P.

1. Rosary

MAK/S/229/2

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(St Margaret's Chapel)

Excavated by PP PKZ, 1987-1988

Turned and carved from bone

lgth – 360 mm

Modern period

B.P.

2. Różaniec

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Elementy wykonane ze stopu metali nieżelaznych
(medaliony, sprężynki, łączniki) oraz kamienia
(paciorki)

dług. – 540 mm

Okres nowożytny

B.P.

2. Rosary

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Elements made of non-ferrous metal alloys
(medallions, springs, links) and stone (beads)

lgth – 540 mm

Modern period

B.P.

3. Medalik

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych (nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
 Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
 Kolisty, wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlewany, złocony; Av: Matka Boża Loretańska, Rv: Domek Loretański
 Ø – 33 mm, wys. z uszkiem – 4 mm, grub. – 4 mm
 XVII-XVIII w.
B.P.

3. Holy medal

MAK/K/773/21
 Kraków Old Town, All Saints Sq. (former Church of All Saints)
 Excavated by M. Cwetsch, 1984-85
 Circular, made of non-ferrous metal alloy, cast, gilded
 Obv.: Our Lady of Loreto, Rev.: Loreto House
 Ø – 33 mm, hgt with loop – 4 mm, thkns – 4 mm
 17th-18th cent.
B.P.

4. Medalik

MAK/K/773/3
 Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych (nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
 Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
 Kolisty, wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlewany; Av: Matka Boża (inskrpcja: RG MATRRIE), Rv: Jezus Chrystus (inskrpcja: IES CHRIST)
 Ø – 20 mm, wys. z uszkiem – 26 mm, grub. – 2 mm
 XVII-XVIII w.
B.P.

4. Holy medal

MAK/K/773/3
 Kraków Old Town, All Saints Sq. (former Church of All Saints)
 Excavated by M. Cwetsch, 1984-85
 Circular, made of non-ferrous metal alloy, cast
 Obv.: Mother of God (inscription: RG MATRRIE), Rev.: Jesus Christ (inscription: IES CHRIST)
 Ø – 20 mm, hgt with loop – 26 mm, thkns – 2 mm
 17th-18th cent.
B.P.

5. Medalik

MAK/K/773/3

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Franciszek Ksawery
(inskrpcja: ...BOC...IESU.INDIE.IAPONIAE),
Rv: św. Franciszek Ksawery (inskrpcja: nieczytelna)
wys. – 23 mm, szer. – 20 mm, grub. – 1 mm
XVII-XVIII w.
B.P.

5. Holy medal

MAK/K/773/3

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985
Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast
Obv.: St Francis Xavier (inscription:
...BOC...IESU.INDIE.IAPONIAE), Rev.: St Francis Xavier
(inscription: illegible)
hgt – 23 mm, wdth – 20 mm, thkns – 1mm
17th-18th cent.
B.P.

6. Medalik

MAK/K/773/23

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
Kolisty, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Piotr i św. Paweł, w centrum
bazylika, poniżej data 1625, Rv: w centrum Jezus
Chrystus zasiadający na tronie po bokach św. Piotr
i św. Paweł, poniżej data 16..8
Ø – 15 mm, wys. z uszkiem – 18 mm, grub. – 1 mm
XVII w.
B.P.

6. Holy medal

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985
Circular, made of non-ferrous metal alloy, cast
Obv.: St Peter and St Paul flanking a basilica
(date: 1625), Rev.: Jesus Christ on a throne flanked
by St. Peter and St. Paul (date: 16..8)
Ø 15 mm, hgt with loop – 18 mm, thkns – 1 mm
17th cent.
B.P.

7. Medalik

MAK/K/773/23

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984 r.
Kolisty, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Szymon z Lipnicy
przed obliczem Matki Bożej w asyście aniołów
(inskrpcja: SIMON DE LIPNICA), Rv: Niepokalana
(inskrpcja: CO NT IM CO NC BM V ROMA)
Ø – 28 mm, grub. – 2 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

7. Holy medal

MAK/K/773/23

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984
Circular, made of non-ferrous metal alloy, cast
Obv.: St Simon of Lipnica with the Mother of God
and Angels (inscription: SIMON DE LIPNICA),
Rev.: Mary Immaculate (inscription: CO NT IM CO NC
BM V ROMA)
Ø – 28 mm, thkns – 2 mm
17th-18th cent.

B.P.

8. Medalik

MAK/K/773/4

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
Ośmiokątny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Ignacy Loyola
(inskrpcja: S.IGNATIUS ...), Rv: św. Franciszek Ksawery
(inskrpcja: S.FRANC... SOC)
wys. z uszkiem – 30 mm, szer. – 19 mm,
grub. – 2 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

8. Holy medal

MAK/K/773/4

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985
Octagonal, made of non-ferrous metal alloy, cast;
Obv.: St Ignatius of Loyola (inscription: S.IGNATIUS ...)
Rev.: St Francis Xavier (inscription: S.FRANC... SOC)
hgt with loop – 30 mm, wdth – 19 mm, thkns – 2 mm
17th-18th cent.

B.P.

9. Medalik

MAK/K/773/22

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Jerzy

(inskrpcja: S.GEORGIUS.PRO.NOB),

Rv: Matka Boża (inskrpcja: ..BILD.ZV.SCHARTA?)

wys. – 29 mm, szer. – 26 mm, grub. – 1 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

9. Holy medal

MAK/K/773/22

Kraków Old Town, All Saints Sq.

(former Church of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: St George (inscription: S.GEORGIUS.PRO.NOB),

Rev.: Mother of God (inscription: ..BILD.ZV.SCHARTA?)

hgt – 29 mm, wdth – 26 mm, thkns – 1 mm

17th-18th cent.

B.P.

10. Medalik

MAK/K/773/3

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984 r.

Kolista, wykonany ze srebra, odlewany

Av: herb z tiarą biskupią, pastorałem i krzyżem

(inskrpcja: CP C), Rv: Ludwik IX Święty

(inskrpcja: S L)

Ø – 18 mm, wys. z uszkiem – 22 mm, grub. – 1 mm

XVI-XVII w.

B.P.

10. Holy medal

MAK/K/773/3

Kraków Old Town, All Saints Sq.

(former Church of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984

Circular, made of silver, cast; Obv.: coat of arms

with bishop's tiara, crosier, and cross

(inscription: CP C),

Rev.: Louis IX of France (St Louis) (inscription: S L)

Ø – 18 mm, hgt with loop – 22 mm, thkns – 1 mm

17th-18th cent.

B.P.

11. Medallion

MAK/K/773/21

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
ozdobna bordiura, pierwotnie być może malowany
wys. z uszkiem – 28 mm, szer. – 19 mm
Okres nowożytny
B.P.

11. Medallion

MAK/K/773/21

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985
Oval, made of non-ferrous metal alloy, decorative
border, originally possibly painted
hgt with loop – 28 mm, wdth – 19 mm
Modern period
B.P.

12. Medallion

MAK/K/773/21

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)
Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.
Sercowaty, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
ozdobna bordiura, pierwotnie być może malowany
wys. z uszkiem – 32 mm, szer. – 23 mm
Okres nowożytny
B.P.

12. Medallion

MAK/K/773/21

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)
Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985
Drop-shaped, made of non-ferrous metal alloy,
decorative border, originally possibly painted
hgt with loop – 32 mm, wdth – 23 mm
Modern period
B.P.

13. Medalik

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy (kościół Najświętszego Salwatora)
Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Ośmiokątny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlewany lub tłoczony

Av: Matka Boża z Dzieciątkiem (inskrpcja: nieczytelna),

Rv: Wizerunek Chrystusa (?) (inskrpcja: nieczytelna)

wys. – 22 mm, szer. – 18 mm, grub. – 1 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

13. Holy medal

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St. (Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Octagonal, made of non-ferrous metal alloy, cast or struck

Obv.: Mother of God with the Child (inscription: illegible)

Rev.: Image of Christ (?) (inscription: illegible)

hgt – 22 mm, wdth – 18 mm, thkness – 1 mm

17th-18th cent.

B.P.

14. Medalik

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy (kościół Najświętszego Salwatora)
Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Ośmiokątny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlewany lub tłoczony

Av: św. Benedykt (inskrypcja: CRUX S P BENEDICTI, czyli: *Crux Sancti Patris Benedicti*), Rv: Krzyż św. Benedykta (na polach wyznaczonych przez ramiona krzyża litery: C S P B, czyli: *Crux Sancti Patris Benedicti*. Na belce pionowej krzyża, od góry do dołu: C S S M L: *Crux Sancta Mihi Lux*. Na belce poprzecznej krzyża: N D S M D: *Ne Draco Sit Mihi Dux*. W otoku na szczycie monogram IHS; litery w prawo V R S N S M V – S M Q L I V B: *Vade Retro Satana, Numquam Suade Mihi Vana – Sunt Mala Quae Libas, Ipse Venena Bibas*)

wys. – 28 mm, szer. – 20 mm, grub. – 1 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

14. Holy medal

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St. (Church of the Holy Saviour)
Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Octagonal, made of non-ferrous metal alloy, cast or struck

Obv.: St Benedict (inscription: CRUX S P BENEDICTI, that is: *Crux Sancti Patris Benedicti*), Rev.: St Benedict's Cross (in the fields designated by the arms of the cross the letters: C S P B, that is: *Crux Sancti Patris Benedicti*. On the vertical beam of the cross, from top to bottom: C S S M L: *Crux Sancta Mihi Lux*. On the horizontal beam of the cross: N D S M D: *Ne Draco Sit Mihi Dux*. In the border at the top, the monogram IHS; the letters to the right V R S N S M V – S M Q L I V B: *Vade Retro Satana, Numquam Suade Mihi Vana – Sunt Mala Quae Libas, Ipse Venena Bibas*)

hgt – 28 mm, wdth – 20 mm, thkns – 1 mm

17th-18th cent.

B.P.

15. Medalik

MAK/K/833/3

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1989 r.

Kolista, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,

odlewany; Av: Matka Boża z Dzieciątkiem

(inskrpcja: MARIA GET...), Rv: Chrystus na Krzyżu

Ø – 18 mm, wys. uszka – 5 mm, grub. – 1 mm

XVII-XIX w.

B.P.

15. Holy medal

MAK/K/833/3

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1989

Circular, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: Mother of God with the Child (inscription:

MARIA GET...), Rev.: Scene of the Crucifixion of Christ

Ø – 18 mm, ear hgt – 5 mm, thkns – 1 mm

17th-19th cent.

B.P.

16. Medalik

MAK/K/606/46

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. i K. Radwańskich,
J. Rejniaka i E. Zaitza, 1974 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,

odlewany; Av: św. Antoni, Rv: św. Antoni

(inskrpcja: ROMA)

wys. z uszkiem – 44 mm, szer. – 33 mm,

grub. – 2 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

16. Holy medal

MAK/K/606/46

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. and K. Radwańscy, J. Rejniak
and E. Zaitz, 1974

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: St Anthony, Rev.: St Anthony (inscription: ROMA)

hgt with loop – 44 mm, width – 33 mm,

thkns – 2 mm

17th-18th cent.

B.P.

17. Medalik

MAK/K/801/2

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1986 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Benedykt, Rv: krzyż św. Benedykta
(inskrpcja: nieczytelna)

wys. z uszkiem – 34 mm, szer. – 25 mm, grub. – 1 mm

Okres nowożytny

B.P.

17. Holy medal

MAK/K/801/2

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1986

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: St Benedict, Rev.: St Benedict's Cross

(inscription: illegible)

hgt with loop – 34 mm, wdth– 25 mm, thknss – 1 mm

Modern period

B.P.

18. Szkaplerz

MAK/K/810/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej
i M. Cwetscha, 1987 r.

Kolisty, wykonany ze szkła, pomiędzy warstwami szkła
papier; Av: św. Anna Samotrzecia z Dzieciątkiem

Jezus i Maryją, Rv: Matka Boża z Dzieciątkiem

Ø – 32 mm, grub. – 4 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

18. Scapular

MAK/K/810/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska and M. Cwetsch, 1987

Circular, made of glass, with paper between glass

layers; Obv.: St Anne with the Virgin and Child,

Rev.: Mother of God with the Child

Ø – 32 mm, thknss – 4 mm

18th-19th cent.

B.P.

19. Szkaplerz

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy

(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Prostokątny, wykonany ze szkła i stopu metali

nieżelaznych, wizerunek Matki Bożej

z Dzieciątkiem namalowany na papierze

wys. – 31 mm, szer. – 27 mm, grub. – 3 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

19. Scapular

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.

(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Rectangular, made of glass and non-ferrous metal

alloy, image of the Mother of God

with Child painted on paper

hgt – 31 mm, wdth – 27 mm, thkns – 3 mm

18th-19th cent.

B.P.

20. Medalik

MAK/K/21/2

Kraków Kazimierz, Bazylika św. Michała Archanioła

i św. Stanisława Biskupa i Męczennika

Badania wykopaliskowe K. Gadomskiej,

T. Lenkiewicz i K. Radwańskiego, 1956 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,

odlewany; Av: *Salvator Mundi*, Rv: *Mater Salvatoris*

wys. – 30 mm, szer. – 24 mm, wys. uszka – 10 mm,

grub. – 3 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

20. Holy medal

MAK/K/21/2

Kraków Kazimierz, St Michael the Archangel

and St Stanislaus the Bishop and Martyr Basilica

Excavated by K. Gadomska, T. Lenkiewicz

and K. Radwański, 1956

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast; Obv.: *Salvator Mundi*, Rev.: *Mater Salvatoris*

hgt – 30 mm, wdth – 24 mm, eylet hgt – 10 mm,

thkns – 3 mm

18th-19th cent.

B.P.

21. Medalik

MAK/K/635/12

Kraków Stare Miasto, ul. Stolarska 12

(klasztor OO. Dominikanów)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej,

J. Reyniaka i E. Zaitza, 1975 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,

odlewany, złocony; Av: *Mater Salvatoris*

(inskrpcja: MATER IESU CHRISTI ORA PRO NOBIS),

Rv: *Salvator Mundi* (inskrpcja: IESU BONITAS

INFINITA MISERERE NOBIS)

wys. – 28 mm, szer. – 24 mm, wys. uszka – 10 mm,

grub. – 4 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

21. Holy medal

MAK/K/635/12

Kraków Old Town, 12 Stolarska St. (Dominican

Monastery)

Excavated by T. Radwańska, J. Reyniak and E. Zaitz,

1975

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast, gilded

Obv.: *Mater Salvatoris* (inscription: MATER IESU

CHRISTI ORA PRO NOBIS), Rev.: *Salvator Mundi*

(inscription: IESU BONITAS INFINITA MISERERE NOBIS)

hgt – 28 mm, wdth – 24 mm,

eyelet hgt – 10 mm, thknss – 4 mm

17th-18th cent.

B.P.

22. Medalik

MAK/K/512/23

Kraków Stare Miasto, ul. Basztowa (Barbakan)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1970 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,

odlewany; Av: św. Karol Boromeusz (inskrpcja:

CAROLVS BO), Rv: scena biczowania Chrystusa

(inskrpcja: GAUD ROMA)

wys. – 25 mm, szer. – 19 mm, grub. – 1 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

22. Holy medal

MAK/K/512/23

Kraków Old Town, Basztowa St. (Barbican)

Excavated by M. Cwetsch, 1970

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: St Charles Borromeo (inscription: CAROLVS BO),

Rev.: Scene of Christ's flagellation

(inscription: GAUD ROMA)

hgt – 25 mm, wdth – 19 mm, thknss – 1 mm

17th-18th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/ Published: *Miasto bez murów...* 2016, 97.

23. Medalik

MAK/K/124/5

Kraków Wesoła, ul. Kopernika 9 (kościół św. Mikołaja)
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, 1960 r.

Owalny, wykonany ze stopu metali nieżelaznych,
odlewany; Av: św. Barbara (inskrpcja: SANTA
BARBARA O(RA) P(RO) N(OBIS), Rv: św. Hieronim
(inskrpcja: S.HIERONIMUS ECCL(ESIAE) DOCT(RINA)
wys. z uszkiem – 38 mm, szer. – 26 mm, grub. – 1 mm
XVI-XVII w.

B.P.

23. Holy medal

MAK/K/124/5

Kraków Wesoła, 9 Kopernika St. (Church of St
Nicholas)

Excavated by T. Lenkiewicz, 1960

Oval, made of non-ferrous metal alloy, cast

Obv.: St Barbara (inscription: SANTA BARBARA O(RA)
P(RO) N(OBIS), Rev.: St Jerome (inscription:
S.HIERONIMUS ECCL(ESIAE) DOCT(RINA)

hgt with loop – 38 mm, wdth – 26 mm, thkns – 1 mm
16th-17th cent.

B.P.

24. Figurka drewniana (św. Jan?)

MAK/K/84/3

Kraków Kazimierz, ul. Augustiańska 9
(klasztor Augustianów)

Badania ratownicze, 1959 r.

Wykonana z drewna lipowego, malowana
wys. – 107 mm, szer. – 33 mm, grub. – 21 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

24. Wooden figurine (St John?)

MAK/K/84/3

Kraków Kazimierz, 9 Augustiańska St.
(Augustinian Monastery)

Rescue Excavations, 1959

Made of linden wood, painted

hgt – 107 mm, wdth – 33 mm, thkns – 21 mm
17th-18th cent.

B.P.

25. Pasyjka

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy (kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Pasyjka oraz Golgota wykonane ze stopu metali nieżelaznych, odlewane, złoczone

wys. – 32 mm; Golgota 11 x 8 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

25. Corpus from a Crucifix and Calvary

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Corpus and Calvary made of non-ferrous metal alloy,
cast, gilded

hgt – 32 mm; Calvary 11 x 8 mm

17th-18th cent.

B.P.

26. Pasyjka

MAK/K/773/21

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984-1985 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew

wys. – 42 mm, szer. – 30 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

26. Corpus from a crucifix

MAK/K/773/21

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984-1985

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast

hgt – 42 mm, wdth – 30 mm

17th-18th cent.

B.P.

27. Krzyżyk

MAK/K/21/2

Kraków Kazimierz, Bazylika św. Michała Archanioła i św. Stanisława Biskupa i Męczennika
Badania wykopaliskowe K. Gadomskiej, T. Lenkiewicz i K. Radwańskiego, 1956 r.

Krzyżyk reliefowy wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlew; Av: Ukrzyżowany Jezus Chrystus, Rv: Niepokalana
wys. – 43 mm, szer. – 28 mm, grub. – 4 mm,
wys. uszka – 8 mm
XVII–XVIII w.

B.P.

27. Cross

MAK/K/21/2

Kraków Kazimierz, St Michael the Archangel and St Stanislaus the Bishop and Martyr Basilica
Excavated by K. Gadomska, T. Lenkiewicz and K. Radwański, 1956

Relief cross made of non-ferrous metal alloy, cast
Obv.: Crucified Jesus Christ, Rev.: Mary Immaculate
hgt – 43 mm, wdth – 28 mm, ear hgt – 8 mm,
thkns – 4 mm
17th-18th cent.

B.P.

28. Krzyżyk

MAK/K/186/3

Kraków Rynek Główny, kwartał północno-zachodni, wykop 1

Badania wykopaliskowe Z. Woźniaka, 1962 r.
Prosty krzyżyk wykonany ze stopu metali nieżelaznych, odlew
wys. – 48 mm, szer. – 28 mm, grub. – 3 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

28. Cross

MAK/K/186/3

Kraków Market Square, northwest quarter, trench 1
Excavated by Z. Woźniak, 1962

Plain cross made of non-ferrous metal alloy, cast
hgt – 48 mm, wdth – 28 mm, thkns – 3 mm
17th-18th cent.

B.P.

29. Krzyżyk

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1988-1989 r.

Krzyżyk reliefowy wykonany ze stopu metali
nieżelaznych z pozostałościami tkaniny, w którą
był zawinięty; Av: Ukrzyżowany Jezus Chrystus
wys. – 40 mm, szer. – 22 mm, grub. – 3 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

29. Cross

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1988-1989

Relief cross made of non-ferrous metal alloy with
remnants of the fabric it was wrapped in

Obv.: Crucified Jesus Christ

hgt – 40 mm, wdth – 22 mm, thkness – 3 mm

17th-18th cent.

B.P.

30. Krzyżyk

MAK/K/124/5

Kraków Wesoła, ul. Kopernika 9 (kościół św. Mikołaja)
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, 1960 r.

Krzyżyk reliefowy wykonany ze stopu metali
nieżelaznych, odlew; Av.: Ukrzyżowany Jezus Chrystus,
Rv.: Niepokalana (inskrpcja: VIR(GO) (I)MM VITA(M)
PR(A)EST(A) PURAM)

wys. – 53 mm, szer. – 32 mm, grub. – 3 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

30. Cross

MAK/K/124/5

Kraków Wesoła, 9 Kopernika St. (Church of St
Nicholas)

Excavated by T. Lenkiewicz, 1960

Relief cross made of non-ferrous metal alloy, cast;

Obv.: Crucified Jesus Christ, Rev.: Mary Immaculate
(inscription: VIR(GO) (I)MM VITA(M)

PR(A)EST(A) PURAM)

hgt – 53 mm, wdth – 32 mm, thkness – 3 mm

17th-18th cent.

B.P.

31. Krzyżyk

MAK/K/143/3

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz
i J. Niżnika, 1961 r.

Krzyżyk reliefowy wykonany ze stopu metali
nieżelaznych z resztkami tkaniny i nicią jedwabną
Av: Ukrzyżowany Jezus Chrystus, Rv: Niepokalana
(inskrpcja: B.VI(R). PE(C). B. OR. C(ONC)
wys. z uszkiem – 34 mm, szer. – 19 mm, grub. – 3 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

31. Cross

MAK/K/143/3

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)

Excavated by T. Lenkiewicz and J. Niżnik, 1961

Relief cross made of non-ferrous metal alloy with
remnants of the fabric and silk thread; Obv.:

Crucified Jesus Christ, Rev.: Mary Immaculate
(inscription: B. VI(R). PE(C). B. OR. C(ONC)

hgt with loop – 34 mm, wdth – 19 mm, thkns – 3 mm
17th-18th cent.

B.P.

32. Krzyżyk

MAK/K/143/3

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz
i J. Niżnika, 1961 r.

Krzyżyk reliefowy wykonany ze stopu metali
nieżelaznych, złocony, z pozostałościami tkaniny,
w którą był zawinięty; Av: Ukrzyżowany Jezus
Chrystus, Rv: Niepokalana (inskrpcja: VIR(GO)
IMMACULATA VITAM PR(A)EST(A) PURAM)
wys. z uszkiem – 55 mm, szer. – 31 mm, grub. – 4 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

32. Cross

MAK/K/143/3

Kraków Old Town, All Saints Sq. (former Church
of All Saints)

Excavated by T. Lenkiewicz and J. Niżnik, 1961

Relief cross made of non-ferrous metal alloy, gilded,
with remnants of the fabric it was wrapped in

Obv.: Crucified Jesus Christ, Rev.: Mary Immaculate
(inscription: VIR(GO) IMMACULATA VITAM
PR(A)EST(A) PURAM)

hgt with loop – 55 mm, wdth – 31 mm, thkns – 4 mm
17th-18th cent.

B.P.

33. Pasyjka

MAK/K/36/1

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny
(nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)
Badania wykopaliskowe A. Kunysza, T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1957 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew
wys. – 78 mm, szer. – 19 mm, grub. – 3-7 mm
XVI-XVII w.

B.P.

33. Corpus from a Crucifix

MAK/K/36/1

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq.
(former St Mary Magdalene's Church)
Excavated by A. Kunysz, T. Lenkiewicz
and K. Radwański, 1957

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast
hgt – 78 mm, wdth – 19 mm, thknss – 3-7 mm
16th-17th cent.

B.P.

34. Pasyjka

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)
Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1989 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew
wys. – 80 mm, szer. – 33 mm, grub. – 2 mm
XVII-XVIII w.

B.P.

34. Corpus from a Crucifix

MAK/K/831/1

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)
Excavated by T. Radwańska, 1989

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast
hgt – 80 mm, wdth – 33 mm, thknss – 2 mm
17th-18th cent.

B.P.

35. Pasyjka

MAK/K/833/3

Kraków Zwierzyniec, ul. św. Bronisławy
(kościół Najświętszego Salwatora)

Badania wykopaliskowe T. Radwańskiej, 1989 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew

wys. – 69 mm, szer. – 26 mm, grub. – 2 mm

XVII-XVIII w.

B.P.

35. Corpus from a Crucifix

MAK/K/833/3

Kraków Zwierzyniec, św. Bronisławy St.
(Church of the Holy Saviour)

Excavated by T. Radwańska, 1989

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast

hgt – 69 mm, wdth – 26 mm, thkns – 2 mm

17th-18th cent.

B.P.

36. Pasyjka

MAK/K/773/3

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych,

odlew, złocenie

wys. – 79 mm, szer. – 60 mm, grub. – 2 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

36. Corpus from a Crucifix

MAK/K/773/3

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast, gilded

hgt – 79 mm, wdth – 60 mm, thkns – 2 mm

18th-19th cent.

B.P.

37. Pasyjka

MAK/K/773/4

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew

wys. – 76 mm, szer. – 66 mm, grub. – 3 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

37. Corpus from a Crucifix

MAK/K/773/4

Kraków Old Town, All Saints Sq. (former Church
of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast

hgt – 76 mm, wdth – 66 mm, thkns – 3 mm

18th-19th cent.

B.P.

38. Pasyjka

MAK/K/773/4

Kraków Stare Miasto, pl. Wszystkich Świętych
(nieistniejący kościół Wszystkich Świętych)

Badania wykopaliskowe M. Cwetscha, 1984 r.

Pasyjka wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlew

wys. – 74 mm, szer. – 69 mm, grub. – 3 mm

XVIII-XIX w.

B.P.

38. Corpus from a Crucifix

MAK/K/773/4

Kraków Old Town, All Saints Sq.
(former Church of All Saints)

Excavated by M. Cwetsch, 1984

Corpus made of non-ferrous metal alloy, cast

hgt – 74 mm, wdth – 69 mm, thkns – 3 mm

18th-19th cent.

B.P.

Kulturotwórcza rola kościoła w średniowieczu

The cultural influence of the church in the Middle Ages

Rozpowszechnienie chrześcijaństwa w średniowieczu wywarło znaczący wpływ na religię, politykę i kulturę. Misjonarze bądź zakonnicy byli często pierwszymi wykształconymi osobami w chrystianizowanych regionach, posługującymi się umiejętnościami czytania i pisania oraz znającymi podstawy administracji.

Powstające klasztory stawały się centrami edukacji, gdzie tworzone dokumenty i księgi, rozwijano kulturę piśmienniczą oraz gromadzono cenne dzieła religijne, filozoficzne i naukowe (w tym pisma starożytnych uczonych). Wiele ksiąg powstało dzięki żmudnej pracy kopistów, którzy nie zawsze rozumieli znaczenie i język przepisanych dzieł.

Podstawowym materiałem pisarskim w średniowieczu był pergamin (łac. *membra-na*, *pergamena*, *charta pergamena*), który wytwarzano ze skór zwierzęcych. Jego historia sięga czasów starożytnych. Aktualny stan badań wskazuje, że używano go już w Egipcie w II w. p.n.e. W VIII w. n.e. jego użycie stało się powszechne w Europie Zachodniej, a w X stuleciu trafił do kancelarii papieskich. Dzięki takim właściwościom, jak trwałość i elastyczność, pergamin stał się niezastąpionym materiałem do tworzenia dokumentów, ksiąg religijnych oraz dzieł naukowych, a jego zastosowanie miało ogromne znaczenie dla rozwoju kultury średniowiecznej Europy. Na pergaminie pisano trzcina (łac. *calamus*), a od V wieku n.e. piórami ptaków (najczęściej gęsi, kur, łabędzi lub orłów). Do zapisywania treści używano atramentu będącego mieszanką kwasu garbnikowego, gumy arabskiej oraz siarczanu miedzi. Pisano również czerwonym atramentem (wyrabianym z rtęci i siarki bądź z bieli ołowianej), a także farbami ze sproszkowanego srebra i złota (rozpuszczonymi w gumie arabskiej lub kurzym białku). W XII w. zaczęto używać znanego obecnie atramentu, produkowanego z garbnika i siarczanu żelaza.

Wczesnym rodzajem pisma była tzw. minuskuła karolińska, wypracowana pod koniec VIII stulecia w kancelarii cesarskiej Karola Wielkiego (ok. 742-814). W XV w. stała się ona prototypem tekstury gotyckiej, stanowiącej pierwowzór ruchomej czcionki drukarskiej Gutenberga.

Pierwszym polskim władcą ukazanym z księgą był Mieszko II Lambert (ok. 990-1034). Modlitewnik (nazywany Kodeksem Matyldy), który otrzymał od księżnej lotaryńskiej Matyldy (ok. 988-1032) był wyjątkowym i drogocennym darem, który w XI w. uchodzić mógł za unikat.

Ekspozycja prezentuje wybrane zabytki ze zbiorów Muzeum Archeologicznego w Krakowie związane z warsztatem skryby oraz nawiązujące do kultury piśmienniczej. W kontekście eksponowanych źródeł muzealnych przedstawiono reprodukcję karty średniowiecznego manuskryptu, wykonaną w stylu XV-wiecznym oraz kopię alfabetu przepisane go z oryginalnej mosiężnej tabliczki (XIV w.) znalezionej w trakcie prac archeologicznych prowadzonych na krakowskim Rynku w pobliżu Sukiennic.

Bogumił Pilarski

The spread of Christianity in the Middle Ages greatly influenced religion, politics, and culture. Missionaries and monks were often the first educated people in new regions, bringing literacy skills with them.

Monasteries became centres of education where documents and books were created, contributing to the development of written culture and the accumulation of valuable religious, philosophical, and scientific works, including writings of ancient scholars.

Many books were produced through the painstaking work of numerous scribes, who could not always understand the meaning or language of the texts they copied. Sometimes, erroneous texts were created this way, automatically replicated by subsequent scribes.

The primary writing material in the Middle Ages was parchment, made from animal skins (Latin: *membrana*, *pergamena*, *charta pergamena*). Its durability and resilience made it indispensable for creating documents and books. Parchment was used as early as ancient Egypt, and in the Middle Ages, it became widespread in Western Europe, including in the official documents issued by the Pope. The writing was done with a reed stylus (Latin: *calamus*) and later with bird feathers, using ink made from mixtures of tannic acid, gum arabic, and copper sulfate, as well as paints made from silver and gold.

An early type of script was Carolingian minuscule, which later evolved into Gothic textura, the prototype of Gutenberg's movable type. Gothic fonts were often embellished with rich ornamentations, granting the text esteemed aesthetics.

Mieszko II Lambert (circa 990-1034) was the first Polish ruler depicted holding a book. The prayer book (later called Matylda Codex) that he was given by the Duchess of Lorraine Matilda (circa 988-1032) was an extraordinary and expensive gift that could be considered as unique in the 11th century.

The exhibition at the Archaeological Museum in Kraków presents artefacts related to the scribal practice and writing culture. The artefacts are accompanied by a copy of a Medieval manuscript page (15th century) and an alphabet transcribed from an original brass tablet (14th century) found near the Cloth Hall (Polish: Sukiennice).

Bogumił Pilarski

39. Rylec do pisania (*stilus*)

Kopia zabytku z okresu średniowiecza; oryginał w zbiorach klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie
Żywica epoksydowa, odlew, malowanie
dług. – 82 mm, szer. główki – 11 mm,
Ø rylca – 3 x 5 mm
B.P.

39. Stylus

A modern replica of an artefact from the Medieval period; the original in the collection of the Dominican Monastery in Kraków
Epoxy resin, cast, painted
lgth – 82 mm, head wdth – 11 mm,
Ø of the shaft – 3 x 5 mm
B.P.

40. Płytk z gotyckimi literami

Kopia zabytku z XIV w.; oryginał w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie (K: 772)
Stop z miedzią, odlew
dług. – 61 mm, szer. – 32 mm
B.P.

40. Plate with Gothic letters

A replica of a 14th-century artefact; the original in the collection of the Archaeological Museum in Kraków (K: 772)
Copper alloy, cast
lgth – 71 mm, wdth – 32 mm
B.P.

41. Klamra do spinania oprawy książki

MAK/K/940/4
Kraków Kazimierz, ul. Skawińska 4
Badania wykopaliskowe E. Zaitza, 1997 r.
Zapięcie księgi wykonane ze stopu metali
nieżelaznych, odlew
dług. – 71 mm, szer. – 14 mm, grub. – 2 mm
XV-XVI w.
B.P.

41. Book clasp

MAK/K/940/4
Kraków Kazimierz, 4 Skawińska St.
Excavated by E. Zaitz, 1997
Clasp made of non-ferrous metal alloy, cast
lgth – 71 mm, wdth – 14 mm, thkns – 2.4 mm
15th-16th cent.
B.P.

42. Klamra do spinania oprawy książki

MAK/K/108/11
Kraków Stare Miasto, ul. Grodzka 52 (Sąd-dziedziniec)
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1960 r.
Zapięcie wykonane ze stopu metali nieżelaznych
w formie skręconego drutu zakończonych z jednej
strony uszkiem na łańcuszek, a z drugiej haczykiem
dług. – 41 mm
XIII-XIV w.
B.P.

42. Book clasp

MAK/K/108/11
Kraków Old Town, 52 Grodzka St. (Court's Yard)
Excavated by T. Lenkiewicz and K. Radwański, 1960
Clasp made of non-ferrous metal alloy in the form
of twisted wire, with a loop for a chain attachment
at one end and a hook at the other
lgth – 71 mm
13th-14th cent.
B.P.

43. Okucie oprawy książki

MAK/K/108/11

Kraków Stare Miasto, ul. Grodzka 52 (Sąd-dziedziniec)
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1960 r.

Element książki wykonany ze stopu metali nieżelaznych
dług. – 66 mm, szer. – 7 mm, grub. – 1 mm
XIII-XIV w.

B.P.

43. Book fitting

MAK/K/108/11

Kraków Old Town, 52 Grodzka St. (Court's Yard)
Excavated by T. Lenkiewicz and K. Radwański, 1960
Book element made of non-ferrous metal alloy

lgth – 66 mm, wdth – 7 mm, thkns – 1 mm
13th-14th cent.

B.P.

44. Okucie oprawy książki

MAK/K/863/8

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowy
i K. Radwańskiego, 1961 r.

Okucie oprawy książki ozdobione literą „R”,
wykonane ze stopu metali nieżelaznych, odlewane
dług. – 40 mm, szer. – 20 mm, grub. – 2 mm
Datowanie: XIV-XV w.

B.P.

44. Book fitting

MAK/K/863/8

Kraków Market Square, St Adalbert's Church
Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy
and K. Radwański, 1961

Book fitting decorated with the letter 'R', non-ferrous
metal alloy, cast
lgth – 40 mm, wdth – 20 mm, thkns – 2 mm
14th-15th cent.

B.P.

45. Okucie oprawy książki

MAK/K/863/5

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz,

A. Wałowy i K. Radwańskiego, 1961 r.

Okucie książki w kształcie rozetki, wykonane ze stopu metali nieżelaznych, odlewane

Ø – 15 mm

XV-XVI w.

B.P.

45. Book fitting

MAK/K/863/5

Kraków Market Square, St Adalbert's Church

Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy

and K. Radwański, 1961

Book fitting in the shape of a rosette,

non-ferrous metal alloy, cast

Ø – 15 mm

15th-16th cent.

B.P.

46. Okucie narożnika oprawy książki

MAK/K/654/21

Kraków Stare Miasto, ul. Waryńskiego

(obecnie ul. św. Gertrudy)

Badania wykopaliskowe E. Zaitza, 1977 r.

Narożne okucie książki, bogato dekorowane,

wykonane ze srebra i żelaza

dług. – 43 mm, szer. – 30 mm

XIV-XV w.

B.P.

46. Corner piece

MAK/K/654/21

Kraków Old Town, Waryńskiego St.

(currently św. Gertrudy St.)

Excavated by E. Zaitz, 1977

Corner fitting of a book, richly decorated, silver, iron

lgth – 43 mm, wdth – 30 mm

14th-15th cent.

B.P.

47. Okucie oprawy książki

MAK/K/718/6

Kraków Stare Miasto, ul. Senacka, wykop 2
Badania wykopaliskowe E. Zaitza, 1980 r.

Płyta zaczepowa z oprawy księgi, wykonana ze stopu metali nieżelaznych, odlewana, zdobiona delikatnym ornamentem
dług. – 54 mm, szer. – 48 mm, grub. – 6 mm
XIV-XV w.

B.P.

47. Book fitting (catch plate)

MAK/K/718/6

Kraków Old Town, Senacka St., trench 2
Excavated by E. Zaitz, 1980

Catch plate for the book, non-ferrous metal alloy,
cast, finely decorated

hgt – 54 mm, wdth – 48 mm, thkns – 6 mm
14th-15th cent.

B.P.

48. Okucie narożnika oprawy książki

MAK/K/256/3

Kraków Piasek, ul. Karmelicka 21
(klasztor OO. Karmelitów)

Badania wykopaliskowe A. Wałowy, 1964 r.

Naróżne okucie księgi, wykonane ze stopu metali
nieżelaznych, zdobione

szer. – 48 mm, grub. – 1 mm

XV-XVI w.

B.P.

48. Corner piece

MAK/K/256/3

Kraków Piasek, 21 Karmelicka St. (Carmelite
Monastery)

Excavated by A. Wałowy, 1964

Corner fitting of a book, non-ferrous metal alloy,
decorated

wdth – 48 mm, thkns – 1 mm

15th-16th cent.

B.P.

49. Forma odlewnicza

MAK/K/34/9

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny
(nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)
Badania wykopaliskowe A. Kunysza, T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1957 r.

Forma kamienna do odlewu drobnych aplikacji
(okuć pasa, książek)

wys. – 60 mm, szer. – 51 mm, grub. – 12 mm
2 poł. XIII w.

B.P.

49. Casting mould

MAK/K/34/9

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq.
(former St Mary Magdalene's Church)
Excavated by A. Kunysz, T. Lenkiewicz
and K. Radwański, 1957

Stone mould for casting small fittings (for belts,
books)

hgt – 60 mm, wdth – 51 mm, thkness – 12 mm
2nd half of the 13th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/ Published: Radwański 1959, 68.

50. Szczypce do objaśniania świecy

MAK/K/189/13

Kraków Rynek Główny (między Sukiennicami,
a ul. Bracką)
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz i K.
Radwańskiego, 1962 r.

Nożyce żelazne do przycinania świec
dług. – 160 mm, szer. – 54 mm, grub. – 2-4 mm,
głębokość miseczki – 15 mm

XV-XVI w.

B.P.

50. Wick trimmer

MAK/K/189/13

Kraków Market Square (between the Cloth Hall
and Bracka St.)

Excavated by T. Lenkiewicz and K. Radwański, 1962
Iron scissors for trimming candle wicks

lgth – 160 mm, wdth – 54 mm, thkness – 2-4 mm,
cup depth – 15 mm

15th-16th cent.

B.P.

51. Cyrkiel (kroczek)

MAK/K/36/18

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny
(nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)
Badania wykopaliskowe A. Kunysza, T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1957 r.

Ramię cyrkla wykonane z żelaza metodą kucia
dług. – 96 mm, szer. – 12 mm, $\varnothing$ otworu – 5 mm
1 poł. XIII w.

B.P.

51. Sliding-pivot compass

MAK/K/36/18

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq.
(former St Mary Magdalene's Church)
Excavated by A. Kunysz, T. Lenkiewicz
and K. Radwański, 1957

Arm of a compass; iron, forged
lgth – 96 mm, wdth – 12 mm, hole $\varnothing$ – 5 mm
1st half of the 13th cent.

B.P.

52. Szczypce do objaśniania świecy

MAK/K/212/1

Kraków Piasek, ul. Karmelicka 21
(klasztor OO. Karmelitów)
Badania wykopaliskowe A. Wałowy, 1963 r.
Nożyce do przycinania świec wykonane
ze stopu metali nieżelaznych
dług. – 90 mm, szer. – 50 mm, grub. – 1-3 mm
XVI-XVII w.

B.P.

52. Wick trimmer

MAK/K/212/1

Kraków Piasek, 21 Karmelicka St. (Carmelite
Monastery)

Excavated by A. Wałowy, 1963

Scissors for trimming candle wicks made
of a non-ferrous metal alloy

lgth – 90 mm, wdth – 50 mm, thknss – 1-3 mm
16th-17th cent.

B.P.

53. Świecznik

MAK/S/220/1

Kraków Stare Miasto, kościół św. Piotra i Pawła
Badania sondażowe PP PKZ, 1979 r.

Świecznik gliniany wykonany metodą toczenia na kole,
pokryty szkliwem koloru zielonego
wys. – 37 mm, $\emptyset$ podstawy – 90 mm,
 $\emptyset$ osady na świecę – 23 mm

Okres nowożytny

B.P.

53. Candlestick

MAK/S/220/1

Kraków Old Town, Church of St. Peter and Paul
Excavated by PP PKZ, 1979

A fired clay candlestick made on a potter's wheel,
green glazed
hgt – 37 mm, base $\emptyset$ – 90 mm, candle holder
 $\emptyset$ – 23 mm

Modern period

B.P.

54. Naczynie miniaturowe

MAK/K/84/3

Kraków Kazimierz, ul. Augustiańska 9 (klasztor
Augustianów)

Badania ratownicze, 1959 r.

Naczynie miniaturowe wytoczone z drewna,
malowane

wys. – 3-6 mm, $\emptyset$ brzuśca – 36-32 mm,

$\emptyset$ podstawy – 26 mm

XVII-XVIII w. (?)

B.P.

54. Miniature wooden vessel

MAK/K/84/3

Krakow Kazimierz, 9 Augustiańska St.
(Augustinian Monastery)

Rescue excavations, 1959

A miniature vessel lathe turned from wood, painted

hgt – 3-6 mm, body $\emptyset$ – 36-32 mm, base $\emptyset$ – 26 mm

17th-18th cent. (?)

B.P.

55. Kaganek

MAK/K/39/1

Kraków Rynek Główny (po zachodniej stronie Sukiennic)

Badania ratownicze M. Gedla, A. Kunysza i K. Radwańskiego, 1957 r.

Kaganek gliniany w formie miseczki, wytoczony na kole garncarskim, pokryty szkliwem koloru zielonego

wys. – 30 mm, $\emptyset$ wylewu – 103 mm, $\emptyset$ dna – 68 mm XIV-XV w.

B.P.

55. Oil lamp

MAK/K/39/1

Kraków Market Square (west side of the Cloth Hall) Rescue excavations by M. Gedl, A. Kunysz and K. Radwański, 1957

A fired clay oil lamp in the form of a little bowl, made on a potter's wheel, green glazed hgt – 30 mm, rim $\emptyset$ – 103 mm, base $\emptyset$ – 68 mm 14th-15th cent.

B.P.

56. Świecznik klatkowy

MAK/K/719

Kraków Rynek Główny 37, wykop 1

Badania wykopaliskowe E. Zaitza, 1980 r.

Świecznik gliniany, wykonany na kole garncarskim, pokryty szkliwem w kolorze żółto-brązowym wys. – 97 mm, $\emptyset$ podstawy – 105 mm

Okres nowożytny

B.P.

56. Candlestick

MAK/K/719

Kraków Market Square, trench 1

Excavated by E. Zaitz, 1980

A fired clay candlestick, made on a potter's wheel, yellow-brown glazed

hgt – 97 mm, base $\emptyset$ – 105 mm

Modern period

B.P.

57. Figurka św. Antoniego

MAK/S/146/2

Kraków Stare Miasto, ul. Szpitalna 8

Badania sondażowe PP PKZ, 1977-1982 r.

Fragment figury św. Antoniego z Padwy (widoczne atrybuty: Dziecię Jezus, księga i lilia) pierwotnie polichromowanej, wykonanej z gipsu odciskanego w matrycy

wys. – 160 mm, szer. – 142 mm

Okres nowożytny

B.P.

57. St. Anthony statue

MAK/S/146/2

Kraków Old Town, 8 Szpitalna St.

Excavated by PP PKZ, 1977-1982

A fragment of a statue of St Anthony of Padua (with attributes: the Child Jesus, a book and a lily), made from plaster, impressed in a mould, originally polychromed

hgt – 160 mm, wdt – 142 mm

Modern period

B.P.

Średniowieczna architektura

Architecture of the Middle Ages

Zabytki architektury stanowią nie tylko istotny element kultury materialnej, lecz także świadectwo historii, religijności oraz technologii minionych epok. Ta część ekspozycji omawia główne cechy architektury średniowiecznej i renesansowej oraz jej znaczenie dla rozwoju dziedzictwa kulturowego.

Rozkwit architektury na obszarze dzisiejszej Polski był ściśle związany z ekspansją chrześcijaństwa. Pierwsze świątynie wznoszone były w stylu romańskim, cechującym się solidnymi murami, sklepieniami kolebkowymi, absydami oraz półkolistymi arkadami. Spośród obiektów zbudowanych w tym charakterystycznym stylu można wymienić kryptę św. Leonarda na Wawelu (przed rokiem 1118) oraz kolegiatę św. Piotra i Pawła w Kruszwicy (lata 1120–1140). W stylu romańskim wzniesiono również pierwszą murowaną fazę kościoła św. Wojciecha (koniec XI – połowa XII w.; jej relikty widoczne są w podziemiach mieszczących wystawę i skansen archeologiczny).

Rozwój budownictwa murowanego opierał się w głównej mierze na wykorzystaniu lokalnych zasobów. Południowa część Polski, obfitująca w bogate złoża kamienia, przewyższała pod tym względem pozostałe regiony kraju. W Małopolsce dostępnych jest wiele różnych rodzajów kamienia (m.in. wapienia i piaskowca), które w okresach historycznych stanowiły doskonały materiał budowlany (stosowany również do dekoracji rzeźbiarskich).

Obserwacje relikwów architektury odkrytych w trakcie badań archeologicznych dowodzą, że w średniowiecznym Krakowie wykorzystywano różnorodne materiały budowlane - drewno, kamień, a od XIII stulecia także cegłę. Ostatni z wymienionych materiałów odegrał kluczową rolę w rozwoju architektury gotyckiej. Popularność cegły wynikała z łatwości pozyskiwania gliny oraz stosunkowo prostego procesu produkcji. Standardowe wymiary pojedynczych egzemplarzy ułatwiały utrzymanie pionowych i poziomych linii murów oraz wykonywanie detali architektonicznych, natomiast łączenie cegły z kamieniem dawało imponujące efekty wizualne.

Wraz z rozwojem gotyku architektura zaczęła ewoluować, czego wynikiem było nie tylko wznoszenie budynków sakralnych, lecz także świeckich. Nowy styl charakteryzował się przede wszystkim zastosowaniem sklepień krzyżowych, ostrych łuków oraz witraży, które napełniły kościoły i zamki nieznanym dotąd blaskiem. Wspaniałymi przykładami gotyckiej architektury są m.in. wawelska katedra św. Stanisława i św. Wacława (XIV w.), kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (tzw. bazylika Mariacka) (XII-XIV w.) oraz kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej i św. Małgorzaty w Krakowie (XIV-XV w.).

W okresie renesansu polska szkoła architektoniczna czerpała inspiracje głównie z Włoch. Charakteryzowała się subtelniejszymi formami z zastosowaniem licznych kolumn i detali dekoracyjnych. Przykładem okazałej XVI-wiecznej renesansowej architektury są m.in. Zamek Królewski na Wawelu, krakowskie Sukiennice, zamek w Baranowie Sandomierskim oraz Starówka w Tarnowie.

Rozwój architektury przyczynił się do wyodrębnienia wielu dziedzin produkcji i usług związanych z budownictwem. Zawody takie jak kamieniarz, murarz, zdun, strycharz (producent cegieł) i ślusarz są reprezentowane przez eksponaty zgromadzone na wystawie (w tym: profilowaną cegłę gotycką, dachówkę, płytki posadzkowe, kafle piecowe, fragmenty kolumn, kamienne żebra okien, narzędzia murarskie oraz żelazne

klucze). Te ostatnie związane są z rozwojem ślusarstwa i świadczą o konieczności zabezpieczenia mienia ze względu na rosnącą wartość samych budynków oraz ich wyposażenia.

Bogumił Pilariski

Not only are architectural monuments an important element of material culture, but also a testimony to the history, religiosity and technology of the past. This part of the exhibition will focus on the main features of Medieval and Renaissance architecture and its significance as a component/part of cultural heritage.

The heyday of architecture in present-day Poland was closely linked to the expansion of Christianity. The first churches were built in the Romanesque style, characterised by solid walls, barrel vaults, apses and semicircular arcades. Structures built in this style include the crypt of St Leonard on Wawel Hill (before 1118) and the Collegiate Church of St Peter and St Paul in Kruszwica (1120-1140). The first masonry phase of St Adalbert's Church was also built in the Romanesque spirit (late 11th to mid 12th century); its surviving remnants can be seen in the underground which now houses an exhibition and archaeological reserve.

The development of masonry construction was mainly based on the exploitation of local resources. The southern part of Poland, abundant in rich stone deposits, was superior to other regions. Many different types of stone (including limestone and sandstone) are available in the Małopolska region, which in historical periods provided excellent building material (also used for sculptural decorations).

Analysis of architectural remains uncovered during archaeological investigations shows that various building materials were used in Medieval Kraków including wood, stone, and brick from the 13th century onwards. The latter material played a key role in the development of Gothic architecture. The popularity of the brick resulted from the availability of clay and the relatively simple production process. The standard dimensions of the single pieces allowed the vertical and horizontal lines of the walls to be maintained and architectural details to be executed easily. The combination of brick and stone ensured impressive visual effects.

With the development of the Gothic, architecture began to transform; in addition to sacred buildings, secular ones were constructed as well. The new style was represented by cross-ribbed vaults, pointed arches and stained glass windows, which filled churches and castles with a magnificence hitherto unknown. Splendid examples of Gothic architecture include the Wawel Cathedral of St. Stanislaus and St. Wenceslaus (14th century), the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary (so-called St. Mary's Basilica) (12th to 14th century) and the Church of St. Catherine of Alexandria and St. Margaret in Krakow (14th to 15th century).

During the Renaissance, architecture in Poland drew inspiration mainly from Italy. It was manifested by more refined forms employing numerous columns and decorative details. Examples of magnificent 16th-century Renaissance architecture include the

Wawel Royal Castle, the Cloth Hall (in Kraków), the castle in Baranów Sandomierski and the Old Town in Tarnów.

The development of architecture has led to the emergence of several industries and construction-related services including stonecutters, masons, potters/tilers, brickmakers and locksmiths. They are represented through the exhibits on display, including profiled Gothic brick, roof tiles, floor tiles, stove tiles, fragments of columns, stone window ribs, masonry tools and iron keys. The latter are associated with the development of locksmithing and testify to the need to secure property due to the increasing value of the buildings and furnishings.

Bogumił Pilarski

58. Płytką posadzkowa

MAK/K/863/6

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha
Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowcy
i K. Radwańskiego, 1961 r.

Płytką z ornamentem reliefowym o charakterze zwierzęcym i roślinnym,
wykonana z gliny, pierwotnie szklowana
wys. – 190 mm, szer. – 190 mm, grub. – 30 mm
Wczesne średniowiecze
B.P.

58. Floor tile

MAK/K/863/6

Kraków Market Square, St Adalbert's Church
Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowcy and K. Radwański, 1961

Floor tile with a relief decoration of animal and plant motifs,
made of fired clay, originally glazed
hgt – 190 mm, wdth – 190 mm, thkness – 30 mm
Early Middle Ages
B.P.

59. Płytką posadzkowa

MAK/K/35/7

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny (nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)

Badania wykopaliskowe A. Kunysza, T. Lenkiewicz i K. Radwańskiego, 1957 r.

Płytką posadzkowa z ornamentem reliefowym o charakterze antropomorficznym i roślinnym; na płytce przedstawiono scenę kuszenia (postać popychana przez wyłaniającego się z mroku diabła ukrywa sakiewkę monet w skrzyni, co należy interpretować jako alegorię skąpstwa); wykonana z gliny, pokryta dwukolorowym szkliwem barwy ciemnoniebieskiej i żółtej

wys. – 150 mm, szer. – 150 mm, grub. – 35 mm

XIII w.

B.P.

59. Floor tile

MAK/K/35/7

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq. (former St Mary Magdalene's Church)

Excavated by A. Kunysz, T. Lenkiewicz and K. Radwański, 1957

A floor tile with a relief decoration featuring anthropomorphic and plant motifs; the tile depicts a scene of temptation (a figure pushed by a devil emerging from the darkness is hiding a purse of coins in a chest, which should be interpreted as an allegory of greed)

fired clay, glazed in dark blue and yellow

hgt – 150 mm, wdth – 150 mm, thkness – 35 mm

13th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/ Published: Lenkiewicz 1959, 91, 93, Rys. 11-12.

60. Kafel płytowy z wizerunkiem św. Jakuba

MAK/K/108/8

Kraków Stare Miasto, ul. Grodzka 52 (Sąd-dziedziniec)

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz i K. Radwańskiego, 1960 r.

Kafel ceramiczny z wizerunkiem św. Jakuba, wyciskany w formie, wypalany, pokryty szkliwem koloru zielonego, glina żelazista

wys. – 310 mm, szer. – 210 mm

XVI w.

B.P.

60. Panel stove tile with an image of St James

MAK/K/108/8

Kraków Old Town, 52 Grodzka St. (Court's Yard)

Excavated by T. Lenkiewicz, K. Radwański, 1960

A fired clay tile with an image of St James, impressed in a mould, green glazed, ferruginous clay

hgt – 310 mm, wdth – 210 mm

16th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/ Published: Jelicz 1966, 87, 202, Ryc. 42;

Radwański 1961, 227, Ryc. 1.

61. Kształtka ceglana

MAK/K/94a

Kraków Kazimierz, Bazylika św. Michała Archanioła i św. Stanisława Biskupa i Męczennika

Badania ratownicze, 1959 r.

Cegła dekoracyjna (kształtka), formowana ręcznie z gliny, wypalana
wys. – 230 mm, szer. – 165 mm, szer. sterczyny – 50 mm, grub. – 75 mm
Średniowiecze

B.P.

61. Brick-shaped object

MAK/K/94a

Kraków Kazimierz, St Michael the Archangel and St Stanislaus the Bishop and Martyr Basilica

Rescue excavations, 1959

A profiled brick, hand-made from clay, fired

hgt – 230 mm, wdth – 165 mm, protrusion wdth – 50 mm, thkness – 75 mm

Middle Ages

B.P.

62. Kafel gzymsowy

MAK/S/70/9

Kraków Stare Miasto, ul. Floriańska 39

Badania wykopaliskowe PP PKZ, 1978 r.

Fragment kafła gzymsowego z zachowaną inskrypcją IHS MAR(IA), wyciskany w formie, wypalany, pokryty szkliwem koloru zielonego i żółtego, glina żelazista

dług. – 190 mm, wys. – 80 mm

XVI w.

B.P.

62. Cornice stove tile

MAK/S/70/9

Kraków Old Town, 39 Floriańska St.

Excavated by PP PKZ, 1978

A fragment of a cornice tile with the preserved inscription IHS MAR(IA) impressed in a mould, fired, glazed in green and yellow, ferruginous clay

lgth – 190 mm, hgt – 80 mm

16th cent.

B.P.

63. Płytką posadzkowa

MAK/K/151/15

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha
Badania wykopaliskowe S. Kozieła, 1961 r.

Kolistą płytką posadzkową wykonaną
z kamienia wapiennego

Ø – 95 mm, grub. – 19 mm

Średniowiecze

B.P.

63. Floor tile

MAK/K/151/15

Kraków Market Square, St Adalbert's Church
Excavated by S. Kozieł, 1961

A circular floor tile made of limestone

Ø – 95 mm, thkns – 19 mm

Middle Ages

B.P.

64. Płytką posadzkowa

MAK/K/151/15

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha
Badania wykopaliskowe S. Kozieła, 1961 r.

Kolistą płytką posadzkową wykonaną z kamienia
wapiennego

Ø – 76 mm, grub. – 21 mm

Średniowiecze

B.P.

64. Floor tile

MAK/K/151/15

Kraków Market Square, St Adalbert's Church
Excavated by S. Kozieł, 1961

A circular floor tile made of limestone

Ø – 76 mm, thkns – 21 mm

Middle Ages

B.P.

65. Kafel gzymsowy, inskrypcja [M]ARIA

MAK/S/70/9

Kraków Stare Miasto, ul. Floriańska 39

Badania wykopaliskowe PP PKZ, 1978 r.

Fragment kafła gzymsowego z zachowaną inskrypcją (M)ARIA, wyciskany w formie, wypalany, pokryty szkliwem koloru zielonego i żółtego, glina żelazista

dług. – 123 mm, wys. – 80 mm

XVI w.

B.P.

65. Cornice stove tile

MAK/S/70/9

Kraków Old Town, 39 Floriańska St.

Excavated by PP PKZ, 1978

A fragment of a cornice tile with the preserved inscription (M)ARIA impressed in a mould, fired, glazed in green and yellow, ferruginous clay
lgth – 123 mm, hgt – 80 mm

16th cent.

B.P.

66. Dłuto do drewna

MAK/K/39

Kraków Rynek Główny, piwnica nr 4 (od ul. Brackiej)
Badania wykopaliskowe M. Gedla, A. Kunysza
i K. Radwańskiego, 1957 r.

Dłuto do pracy w drewnie, wykute z żelaza
dług. – 180 mm

Okres nowożytny
B.P.

66. Woodworking chisel

MAK/K/39

Kraków Market Square, cellar no. 4 (from Bracka St.)
Excavated by M. Gedl, A. Kunysz, K. Radwański, 1957
A chisel for woodworking, forged from iron

lgth – 180 mm

Modern period
B.P.

67. Klucz

MAK/K/214/3

Kraków Stare Miasto, ul. Senacka 3 (św. Michał)
Badania ratownicze T. Lenkiewicz, 1963 r.

Klucz żelazny wyposażony w uszko do zawieszania,
służył do otwierania (odblokowywania)
sprężyn zamków zatrzaskowych

dług. – 87 mm

Średniowiecze
B.P.

67. Key

MAK/K/214/3

Kraków Old Town, 3 Senacka St. (St Michael)
Rescue excavations by T. Lenkiewicz, 1963

An iron key with a loop for suspension,
it was used to unlock springs of latch locks

lgth – 87 mm

Middle Ages
B.P.

68. Klucz

MAK/K/36/17

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny
(nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)
Badania wykopaliskowe A. Kunysza, T. Lenkiewicz
i K. Radwańskiego, 1957 r.

Klucz żelazny wyposażony w uszko do zawieszania
dług. – 193 mm

Wczesne średniowiecze

B.P.

68. Key

MAK/K/36/17

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq.
(former St Mary Magdalene's Church)

Excavated by A. Kunysz, T. Lenkiewicz,
K. Radwański, 1957

Iron key with a loop for suspension

lgth – 193 mm

Early Middle Ages

B.P.

Zabytek publikowany/Published: Radwański 1959, 75, Ryc. 5.

69. Klucz

MAK/K/729/2

Kraków Stare Miasto, ul. św. Tomasza,
dół chłonna/ latryna 4

Badania ratownicze E. Zaitza, 1980 r.

Klucz do drzwi wejściowych, wykonany
z żelaza z dodatkiem brązu

dług. – 165 mm

Okres nowożytny

B.P.

69. Key

MAK/K/729/2

Kraków Old Town, św. Tomasza St., latrine 4

Rescue excavations E. Zaitz, 1980

Front door key, made of iron and bronze

lgth – 165 mm

Modern period

B.P.

70. Żeleźce młota (sygnowane)

MAK/S/203/6

Kraków Stare Miasto, ul. Gołębia 16

Nadzór archeologiczny PP PKZ, 1979-1982 r.

Żelazo, wykonany techniką kucia, zaopatrzony
w dwa obuchy, prawdopodobnie narzędzie
do obróbki kamienia

dług. – 175 mm, wys. – 71 mm, waga – 4,6 kg

XIX w. (?)

J.P.

70. Hammerhead (with signature)

MAK/S/203/6

Kraków Old Town, 16 Gołębia St.

Watching brief by PP PKZ, 1979-1982

Iron, forged, double-buttet, probably
a stone-working tool

lgth – 175 mm, hgt – 71 mm, weight – 4,6 kg

19th cent. (?)

J.P.

Zabytek publikowany/ Published: Puziuk 2018,
25-26, Ryc. 2.

71. Żeleźce młotka

MAK/K/35/8

Kraków Stare Miasto, pl. św. Marii Magdaleny
(nieistniejący kościół św. Marii Magdaleny)

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, 1957 r.

Młotek żelazny, prawdopodobnie kamieniarski,
o jednym końcu zaostrozonym, a drugim płaskim,
wykonany techniką kucia

dług. – 112 mm, wys. – 30 mm, obuch – 25 x 35 mm,

Ø otworu osady – 11 x 19 mm

Średniowiecze

B.P.

71. Hammerhead

MAK/K/35/8

Kraków Old Town, St Mary Magdalene's Sq.
(former St Mary Magdalene's Church)

Excavations by T. Lenkiewicz, 1957

Iron hammerhead, likely a stonemason's tool,
one end pointed, the other flat, forged

lgth – 112 mm, hgt – 30 mm, butt – 25 x 35 mm,

shaft hole Ø – 11 x 19 mm

Middle Ages

B.P.

72. Cioso

MAK/K/910/9

Kraków Rynek Główny 19, wykop 7, dół chłonna/ latryna
Badania ratownicze E. Zaitza, 1995 r.

Cioso żelazne wykonane metodą kucia

dług. – 210 mm, szer. ostrza – 72 mm, dług. osady – 62 mm,

Ø otworu osady – 45 x 44 mm

Okres nowożytny

B.P.

72. Hoe

MAK/K/910/9

Kraków Market Square 19, trench 7, latrine

Rescue excavations by E. Zaitz, 1995

Iron hoe, forged

lgth – 210 mm, blade wdth – 72 mm, shaft hole lgth – 62 mm,

shaft hole Ø – 45 x 44 mm

Modern period

B.P.

Detale architektoniczne

Architectural details

Jednym z wyznaczników architektury romańskiej są kamienne kolumny zwieńczone kapitelami kostkowymi lub kielichowymi. Często były one ozdobione bogatą ornamentyką, w której dominowały motywy geometryczne, roślinne lub figuralne. W wyjątkowych przypadkach grupy kolumn tworzyły złożone kompozycje ikonograficzne, podobne do tych z kościoła Norbertanek w Strzelnie (XII-XIII wiek). Na ekspozycji zaprezentowano fragmentarycznie zachowaną kolumnę zakończoną prostym kapitelem kostkowym, datowaną na okres wczesnego średniowiecza.

Do charakterystycznych elementów architektury średniowiecznej, zarówno romańskiej jak i wczesnogotyckiej należą portale. Są to ozdobne obramienia otworów wejściowych, ujęte w uskokowo profilowane filary, kolumny lub pilastry zwieńczone arkadowym łukiem, którego wewnętrzna przestrzeń nosi nazwę tympanonu. Ich kamienne elementy mogły być bogato rzeźbione, jak np. portal kolegiaty w Tumie (XII w.), bądź całkowicie gładkie, jak ten przy kościele św. Wojciecha w Krakowie (z 1 połowy XII w.). Z czasem portale zaczęły towarzyszyć nie tylko świątyniom, ale także budowlom świeckim.

Do najbardziej rozpoznawalnych elementów architektury stylu gotyckiego zalicza się tzw. maswerki (niem. *Maßwerk*) – dekoracyjne zdobienia znajdujące się w górnych częściach ostrołukowych okien, rozet, ścian oraz powierzchni murów. Do ich upowszechnienia doszło w XIII w. we Francji. Mogły być wykonywane z kamienia lub cegły. Kłasyyczny wzór maswerku składa się z kombinacji figur geometrycznych, takich jak koła, łuki czy półkola. Dwa fragmenty kamiennych maswerków stanowiących część gotyckiego okienka rozetowego stanowią zabytkowe wyposażenie ekspozycji.

Interesującymi, a jednocześnie mało rozpoznanymi, zabytkami średniowiecznej i wczesnonowożytnej sztuki budowlanej są detale pokrycia dachu. Na prezentowanej wystawie można podziwiać wyjątkowy przykład dachówki zwanej "gąsiorem", używanej do pokrywania krawędzi dachu (kalenic i szczytów). Do jej wykonania użyto gliny wypalanej na ceglasty kolor.

Prezentowane w tej części wystawy zabytki pochodzą ze zbiorów Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

Bogumił Pilarski

Stone columns crowned with cubic or bell capitals are one of the hallmarks of Romanesque architecture. They were often decorated with intricate designs, dominated by geometric, plant or figural motifs. In exceptional cases, groups of columns formed elaborate iconographic compositions, similar to those of the Norbertine Church in Strzelno (12th-13th century). The exhibition presents a fragmentarily preserved column surmounted by a plain cubic capital dating from a Early Middle Ages.

Typical elements of Medieval architecture, both Romanesque and early Gothic, include portals - decorative frames surrounding doorways whose components include

receding jambs represented by piers, columns or pilasters, supporting an archivolt enclosing tympanum. Their details could be richly carved, such as the portal of the Collegiate Church in Tübingen (12th century), or completely plain, such as the one at St Adalbert's Church in Kraków (1st half of the 12th century). Over time, portals began to accompany not only churches but also secular buildings.

Among the most distinctive elements of the Gothic style in architecture are traceries, the decorative elements observed in the upper parts of pointed arch windows, rosettes, walls and façades. They became widespread in 13th-century France. They could be made of stone or brick. The classic tracery pattern consists of combinations of geometric figures such as circles, arches or semicircles. The exhibition shows two fragments of stone traceries representing part of a Gothic rose window.

Less recognised but equally intriguing artefacts of Medieval and Early Modern architectural art is the roof furniture. The exhibition displays a unique example of a roof tile called "ridge tile" (Polish: gąsior), used to line the edges of the roof (ridges and gables). It is made of clay, shaped in a special mould and fired in a brick-red colour.

The artefacts presented in this part of the exhibition come from the collections of the Archaeological Museum in Kraków.

Bogumił Pilarski

73. Dachówka (gąsior)

MAK/K/863/6

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowy i K. Radwańskiego, 1961 r.

Dachówka ceramiczna, formowana ręcznie, wypalana

dług. – 420 mm, szer. – 165 mm

Średniowiecze

B.P.

73. Roof tile (ridge tile)

MAK/K/863/6

Kraków Market Square, St Adalbert's Church

Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy and K. Radwański, 1961

Hand-made, fired clay roof tile

lgth – 420 mm, wdth – 165 mm

Middle Ages

B.P.

74. Maswerk (fragment)

MAK/K/863/1

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowy i K. Radwańskiego, 1961 r.

Maswerk okienny wykonany z kamienia wapiennego, obróbka rzeźbiarska
wys. – 200 mm, szer. – 184 mm, grub. – 90-113 mm

Średniowiecze

B.P.

74. Tracery (fragment)

MAK/K/863/1

Kraków Market Square, St Adalbert's Church

Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy and K. Radwański, 1961

Window tracery made of limestone, carved

hgt – 200 mm, wdth – 184 mm, thknss – 90-113 mm

Middle Ages

B.P.

75. Maswerk (fragment)

MAK/K/863/1

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowy i K. Radwańskiego, 1961 r.

Maswerk okienny wykonany z kamienia wapiennego, obróbka rzeźbiarska
wys. – 280 mm, szer. – 270 mm, grub. – 92-124 mm

Średniowiecze

B.P.

75. Tracery (fragment)

MAK/K/863/1

Kraków Market Square, St Adalbert's Church

Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy and K. Radwański, 1961

Window tracery made of limestone, carved

hgt – 280 mm, wdth – 270 mm, thkns – 92-124 mm

Middle Ages

B.P.

76. Kolumna romańska (fragment)

MAK/K/863/6

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha

Badania wykopaliskowe T. Lenkiewicz, A. Wałowy i K. Radwańskiego, 1961 r.

Fragment kolumny kamiennej z kapitelem w formie kostki, piaskowiec,
obróbka rzeźbiarska

wys. – 450 mm, śr. trzonu – 152-163 mm

Wczesne średniowiecze

B.P.

76. Romanesque column (fragment)

MAK/K/863/6

Kraków Market Square, St Adalbert's Church

Excavated by T. Lenkiewicz, A. Wałowy and K. Radwański, 1961

A fragment of a stone column with a cubic capital, sandstone, carved

hgt – 450 mm, shaft $\varnothing$ – 152-163 mm

Early Middle Ages

B.P.

Chrześcijańskie cmentarze

Christian cemeteries

W Małopolsce, podobnie jak na innych obszarach wczesnośredniowiecznej Europy, wprowadzenie chrześcijaństwa wiązało się z całkowitym porzuceniem praktyki ciałopalenia oraz rezygnacją z wyposażania zmarłych w dary grobowe. Ten zwyczaj był szczególnie przestrzegany na cmentarzach usytuowanych w bezpośrednim sąsiedztwie kościołów. Z terenu obecnego Krakowa znane są zarówno wczesnośredniowieczne cmentarze przykościelne, jak i nieprzykościelne.

Do kategorii cmentarzy przykościelnych zalicza się ten, którego pozostałości odkrywano od lat 30. XX w. przy kościele św. Wojciecha oraz na obecnym Rynku Głównym w Krakowie (ponad 500 grobów). Większość pochowanych tam zmarłych była pozbawiona wyposażenia, chociaż przy niektórych znaleziono dewocjalia, drobne ozdoby, a rzadziej także naczynia gliniane i elementy stroju. Dzięki przeprowadzonym badaniom archeologicznym wiadomo, że cmentarz funkcjonował już przy drewnianym kościele św. Wojciecha (X/XI w.). Po założeniu miasta w 1257 r. jego zasięg uległ ograniczeniu, a w XIV w. obejmował jedynie najbliższe otoczenie kościoła.

Inny charakter ma cmentarz nieprzykościelny na Zakrzówku, który jest jedyną niemal w pełni zbadaną nekropolią wczesnochrześcijańską w obecnych granicach Krakowa. Na tym terenie odkryto około 100 pochówków szkieletowych datowanych na okres między połową XI a połową XIII stulecia. W przypadku 74 z nich udało się określić płeć i wiek zmarłych (32 kobiet, 26 mężczyzn i 16 dzieci; szczególną uwagę zwrócił grób mężczyzny, który został poddany trepanacji czaszki). W przeciwieństwie do grobów z krakowskiego Rynku zmarłym pochowanym na Zakrzówku ofiarowano dość bogate wyposażenie (m.in. naczynia, ozdoby, narzędzia czy broń). Odrębność nekropolii zaznaczała się także w organizacji przestrzennej - w centralnej części cmentarza przebiegała „alejka”, zakończona na północnym krańcu owalnym placem, prawdopodobnie przeznaczonym do ceremonii pogrzebowych. Dwa groby wyróżniały się na tle pozostałych obecnością nieokreślonych konstrukcji drewnianych z użyciem pionowo osadzonych słupów oraz bogatym wyposażeniem. Ślady trumien stwierdzono w 28 pochówkach, a w 14 innych ciała zmarłych zostały owinięte w całun.

Badający materiał kostny antropolodzy wykazali, że różnice widoczne w formach grobów nie były jedynymi, a zmarli pochowani na tych dwóch nekropoliach różnili się także za życia. Mieszkańcy okolic kościoła św. Wojciecha byli lepiej odżywieni – mieli łatwiejszy dostęp do urozmaiconej diety, w tym pokarmów wysokobiałkowych. Co interesujące, najlepiej za życia odżywiały się osoby, które po śmierci pochowano w centrum cmentarza (w obliczu niemal całkowitego braku wyposażenia może to być uznane za dodatkowy wyznacznik statusu społecznego). Z kolei widoczne na Zakrzówku bogactwo wyposażenia zmarłych nie szło w parze z ich dietą za życia. Według badaczy przyczyną takiego stanu rzeczy mógł być ograniczony dostęp do żywności wysokokalorycznej mieszkańców ośrodków pozamiejskich.

Specjaliści z Instytutu Analiz Sądowych w Krakowie odtworzyli twarze wybranych zmarłych z obydwu cmentarzy (tzw. portrety przyżyciowe). Figury o ich obliczach można oglądać w Muzeum Archeologicznym w Krakowie na wystawie *Pradzieje i średniowiecze Małopolski*.

Anna Tyniec

Similarly to other areas of early Medieval Europe, the introduction of Christianity in Małopolska was associated with the complete abandonment of cremation and the discontinuation of furnishing the dead with grave goods. This custom was particularly observed in cemeteries located in the immediate vicinity of churches. In the early Middle Ages, the area of present-day Kraków witnessed both churchyard and non-churchyard cemeteries.

The category of churchyard cemeteries includes the one whose remains have been explored since the 1930s near St. Adalbert's Church, and another one in the area of present-day Main Market Square in Kraków (over 500 graves). Most of the burials were devoid of grave goods, although some deceased were accompanied by devotional items, small ornaments and, more rarely, ceramic vessels and dress accessories. Archaeological investigations confirmed that a cemetery was already in use at the time of the wooden Church of St. Adalbert (10th / 11th century). Following the town charter in 1257, its extent was reduced, and in the 14th century, it covered only the immediate vicinity of the church.

The non-churchyard cemetery at Zakrzówek, the only almost fully examined early Christian necropolis within the present boundaries of Kraków, has a different character. Around 100 inhumations dating between the mid-11th and mid-13th centuries have been discovered in this area. It was possible to determine the sex and age of the 74 deceased (32 women, 26 men and 16 children; of particular note was the grave of a man who had undergone skull trepanation). Unlike the graves in Kraków's Market Square, the deceased buried in Zakrzówek were accompanied by quite abundant grave goods (including pottery vessels, ornaments, tools or weapons). The uniqueness of the necropolis was also manifested in its spatial organisation; the central part of the cemetery featured an 'alley', ending at the northern end with an oval square, probably intended for funerary ceremonies. Two graves were distinguished by the presence of unspecified wooden structures represented by vertically embedded logs, and abundant grave goods. Traces of coffins were identified in 28 burials and 14 others contained bodies wrapped in a shroud.

Anthropologists examining the bones have indicated that the differences in the forms of the graves were not the only ones and that the dead buried in the two necropolises also differed during their lifetime. The inhabitants of the St. Adalbert's Church area were better nourished - they had easier access to a varied diet, including high-protein foods. It is noteworthy, that those who were buried in the centre of the cemetery had the best nutrition during their lifetime (in view of the almost complete absence of grave goods, this may be considered an additional indicator of social status). In contrast, the abundance of the deceased's furnishings in Zakrzówek cemetery did not correspond to their diet during their lifetime. According to the researchers, the reason for this may have been the limited access to high-calorie food of the inhabitants of rural areas.

Specialists from the Institute of Forensic Research in Kraków reconstructed the faces of selected deceased from both cemeteries (so-called life portraits). Models of their faces can be seen in the Archaeological Museum in Kraków at the exhibition *Prehistory and Middle Ages of Lesser Poland*.

Anna Tynieć

77. Rekonstrukcja wiadra klepkowego z elementami żelaznymi

MAK/K/514/15

Kraków Zakrzówek, stan. 1, cmentarzysko szkieletowe, grób 69

Badania wykopaliskowe W. Morawskiego i E. Zaitza, 1970 r.

Rekonstrukcja wiadra klepkowego z wykorzystaniem oryginalnych żelaznych elementów i okuć

wys. – 106 mm, $\emptyset$ wylewu – 154 mm, $\emptyset$ dna – 175 mm

XI-XIII w.

B.P.

77. Reconstruction of a wooden stave bucket with iron elements

MAK/K/514/15

Kraków Zakrzówek, site 1, inhumation cemetery, grave 69

Excavated by W. Morawski and E. Zaitz, 1970

Reconstruction of a wooden stave bucket, with original iron elements and fittings

hgt – 106 mm, rim $\emptyset$ – 154 mm, base $\emptyset$ – 175 mm

11th-13th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/Published: Morawski, Zaitz 1977, 138-139, Tabl. XII: 4;
Zaitz 2006, 291.

78. Naczynie (garnek)

MAK/K/411/24

Kraków Zakrzówek, stan. 1, cmentarzysko szkieletowe, grób 32

Badania wykopaliskowe W. Morawskiego, 1968 r.

Uformowane z gliny, obtoczone, zdobione ornamentem rytym

wys. – 160 mm, $\varnothing$ brzuśca – 145 mm, $\varnothing$ dna – 75 mm
XI-XIII w.

B.P.

78. Vessel (pot)

MAK/K/411/24

Kraków Zakrzówek, site 1, inhumation cemetery, grave 32

Excavated by W. Morawski, 1968

Fired clay, hand made, wheel finished, decorated with horizontal grooves

hgt – 160 mm, body $\varnothing$ – 145 mm, base $\varnothing$ – 75 mm
11th-13th cent.

B.P.

79. Naczynie (garnek)

MAK/K/411/8

Kraków Zakrzówek, stan. 1, cmentarzysko szkieletowe, grób 16

Badania wykopaliskowe W. Morawskiego, 1968 r.

Uformowane z gliny, obtoczone, zdobione ornamentem rytym, na dnie znak garncarski

wys. – 135 mm, $\varnothing$ wylewu – 140 mm,
 $\varnothing$ brzuśca – 160 mm, $\varnothing$ dna – 75 mm

XI-XIII w.

B.P.

79. Vessel (pot)

MAK/K/411/8

Kraków Zakrzówek, site 1, inhumation cemetery, grave 16

Excavated by W. Morawski, 1968

Fired clay, hand made, wheel finished, decorated with horizontal grooves with potter's mark on the base

hgt – 135 mm, rim $\varnothing$ – 140 mm,
body $\varnothing$ – 160 mm, base $\varnothing$ – 75 mm

11th-13th cent.

B.P.

80. Naczynie (garnek)

MAK/K/151/17

Kraków Rynek Główny, kościół św. Wojciecha
Badania wykopaliskowe S. Kozieła, 1961 r.

Uformowane z gliny, obtoczone,
zdobione ornamentem rytym

wys. – 165 mm, $\varnothing$ brzuśca – 160 mm, $\varnothing$ dna – 80 mm
XI-XIII w.

B.P.

80. Vessel (pot)

MAK/K/151/17

Kraków Market Square, St Adalbert's Church
Excavated by S. Kozieł, 1961

Fired clay, hand made, wheel finished, decorated with
horizontal grooves

hgt – 165 mm, body $\varnothing$ – 160 mm, base $\varnothing$ – 80 mm
11th-13th cent.

B.P.

81. Naczynie (garnek)

MAK/K/411/25

Kraków Zakrzówek, stan. 1, cmentarzysko szkieletowe,
jama 3

Badania wykopaliskowe W. Morawskiego, 1968 r.

Uformowane z gliny, obtoczone,
zdobione ornamentem rytym

wys. – 250 mm, $\varnothing$ wylewu – 215 mm,
 $\varnothing$ brzuśca – 230 mm, $\varnothing$ dna – 90 mm

XI-XIII w.

B.P.

81. Vessel

MAK/K/411/25

Kraków Zakrzówek, site 1, inhumation cemetery, pit 3
Excavated by W. Morawski, 1968

Fired clay, hand made, wheel finished, decorated with
horizontal grooves

hgt – 250 mm, rim $\varnothing$ – 215 mm, body $\varnothing$ – 230 mm,
base $\varnothing$ – 90 mm

11th-13th cent.

B.P.

Zabytek publikowany/Published: Morawski, Zaitz 1977, 94,
tabl. XIV.

WYKAZ SKRÓTÓW:

- BK Biuletyn Krakowski, Kraków
MA Materiały Archeologiczne, Kraków

ŹRÓDŁA:

Roczniki Długosza 2009 – *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga pierwsza. Księga druga*, red. J. Dąbrowski, t. I, Warszawa, 2009.

BIBLIOGRAFIA:

Jelicz A.

1966 *Życie codzienne w średniowiecznym Krakowie*, Warszawa.

Firlet E., Komorowski W., Małecki J. M., Rokosz M.

2014 *Rynek krakowski odkryty na nowo*, [w:] E. Firlet (red.), Kraków.

Katalog Zabytków...

1978 *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 4: miasto Kraków, cz. 3: Kościoły i klasztory śródmieścia, 2, A. Bochnak, J. Samka (red.), tekst, Warszawa.

Koch W.

1996 *Style w architekturze*, Warszawa.

Komorowski W., Sudacka A.

2008 *Rynek Główny w Krakowie*, Wrocław.

Miasto bez murów...

2016 *Miasto bez murów. W 650. rocznicę lokacji Kleparza*, A. Radwan (red.), tom 2, Kraków.

Morawski W., Zaitz E.

1977 *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Krakowie na Zakrzówku*, MA 17, 53-169.

Lenkiewicz T.

1959 *Kościół Marii Magdaleny w Krakowie w świetle ostatnich odkryć archeologicznych*, BK 1, 78-98.

Przewodnik abo...

2002 *Przewodnik abo kościołów krakowskich krótkie opisanie wydany w 1603 z widokami Krakowa, którego już nie ma*, oprac. J. Kiliańczyk-Zięba, Kraków.

Puziuk J.

2018 *Problem identyfikacji funkcji znalezisk metalowych na przykładzie dwóch żeleźców odkrytych na Starym Mieście w Krakowie*, MA 42, 23-34.

Radwański K.

- 1959 *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych na terenie wczesnośredniowiecznej osady „Okół” w Krakowie*, BK 1, 67-77.
- 1961 *Prace archeologiczne prowadzone w roku 1960 na terenie „Okółu” w Krakowie*, BK 3, 226-240.
- 1970 *Budowle drewniane odkryte pod poziomami romańskimi kościoła św. Wojciecha w Krakowie*, MA 11, 7-23.
- 1975 *Kraków przedlokacyjny. Rozwój przestrzenny*, Kraków.

Zaitz E.

- 2006 *Drewniane wiadro (naczynie klepkowe) z żelaznymi okuciami*, [w:] E. Firlet (red.) *Kraków w chrześcijańskiej Europie X-XIII w. Katalog wystawy / Krakow in Christian Europe, 10th-13th c. Catalogue of the exhibition*, Kraków, 291.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących
z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego

INSTYTUCJA KULTURY WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

DZIENNIK POLSKI

ARCHEOLOGIA
WYDAWANIE MIESIĄCOWE

ISBN 978-83-971770-0-0